HET LAND VAN AALST

TIJDSCHRIFT VAN DE
HEEMKUNDIGE VERENIGING
« HET LAND VAN AALST »

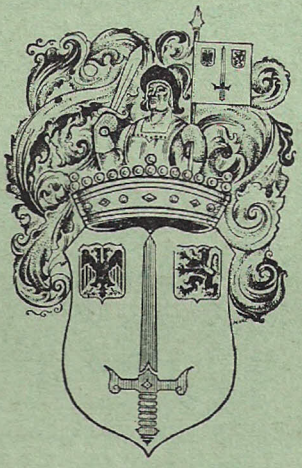

Jaargang XII — 1960 Nr 1

Gouwdag van Het Land van Aalst te Ninove

OP ZONDAG 14 FEBRUARI 1960

Onverwachts gaat een gouwdag van het Land van Aalst door te Ninove. Dit ter gelegenheid van het verschijnen van het tweede deel van « de Geschiedenis van Ninove », werk van onze voorzitter Dr. H. Vangassen. Samen met het stadsbestuur en de stedelijke kulturele kommissie van Ninove, organiseert de heemkundige kring « Het Land van Aalst » deze gouwdag, die tevens een hulde wil brengen aan Dr. H Vangassen, om zijn verdienstelijk werk op gebied van geschiedenis en taalkunde.

Hier het programma :

Te 10.15 uur : **Akademische zitting,** in de **zaal Roxy,** Geraardsbergsestraat, Ninove, met als dagorde :

1. Openings- en welkomwoord.
2. « De taalkundige verdiensten van het werk van Dr. Vangassen » door Professor Van Coetsem, van de Universiteit van Leuven.
3. « Het belang van de plaatselijke geschiedkundige vorsing », door Dr. M. Grypdonck, Inspekteur Generaal voor kulturele aangelegenheden van de provincie Oost-Vlaanderen.
4. Huldewoord van de Heer Van Lul, penningmeester van de heemkundige kring van het Land van Aalst.

Te 12.30 uur : **Receptie,** ten stadhuize door het stadsbestuur.
Gemeenteraadszitting met als dagorde : Voorstel tot het toekennen van de titel van ereburger en van de erepenning der stad Ninove aan Dr. Vangassen.

Te 13.30 uur : **Banket.** Inschrijving 100 fr., te storten op postcheckrekening 199.71 van het stadsbestuur, vóór 10 februari.

Te 15 uur : Bezoek aan de **bezienswaardigheden** van Ninove :

— de Onze Lieve Vrouwkerk met haar kerkschatten.

Neemt deel aan deze gouwdag !

Stort onverwijld de 100 fr.op het aangegeven postchecknummer, voor deelname aan de feestdis.

Rond de relieken van Sint Cornelius te Ninove

Aan de hand van het *Liber Miraculorum* hebben wij in een in dit tijdschrift opgenomen bijdrage (1) er op gewezen hoe reeds in 1139 de relieken van Sint Cornelius te Ninove werden vereerd. In de bondige verhalen van het Ninoofs mirakelboek zagen wij voor deze aanvangsperiode Sint Cornelius afschilderen als de grote geneesheilige. Ter gelegenheid van een ergotism-epidemie, welke te dien tijde stad en streek teisterde, kiemde deze volksereredienst en meteen werd de faam gevestigd die de volgende eeuwen de heilige zou doen aanroepen als patroon tegen de consulsieve ziekten in de talrijke vereringscentra die van Ninove uitstraalden.

In de behandeling van de zieken werd zo niet de voornaamste dan toch een belangrijke functie toegekend aan de reliek die men aldaar bewaarde. Deze werd in water gedompeld dat, door deze aanraking als gewijd tot « reliekwater », aan de zieken werd te drinken gegeven of aangewend om er mede de ogen te baaien; ook werden nu en dan de kranke ledematen van de in de kerk gebrachte zieken met de reliek bestreken.

Voor de periode gaande van het einde van de XVe tot het midden van de XVIIe eeuw, treedt ook het stoffelijk belang aan het reliekenbezit verbonden op de voorgrond. Enkele karters uit het omvangrijk en grotendeels bewaard archief van de verdwenen Norbertijnerabdij laten toe dit te belichten.

Het rondtrekken met de relieken of het beeld van een heilige, met het oog op het inzamelen van aalmoezen en giften, is een voldoend gekend gebruik. Reeds in het begin van de XIIe eeuw werd het Land van Aast, door de bemoeiingen van de abdij van Elnone, doorkruist met de rijve van Sint Amandus. Vooral de XVe eeuw ziet deze doenwijze toenemen en haar hoogtepunt bereiken.

Ook de kloosterlingen van Ninove trokken op bepaalde tijdstippen het land in met de reliekkast of verhuurden ze met de bedoeling zich geldelijke inkomsten aan te schaffen hetzij voor hun levensonderhoud, hetzij voor het dekken van speciale uitgaven.

Het oudste stuk dat wij in dit verband aantreffen is een vrijgeleide op 22 juni 1478 afgeleverd door de officiaal van Kamerijk, onder wiens kerkelijk gezag Ninove en het Land van Aalst toen stonden. Hierin worden de geestelijke gezagdragers van elke rang aangemaand de paters van Ninove of hun boden en aangestelden, die zich met de relieken van Sint Cornelius zullen aanbieden om aalmoezen te bedelen, éénmaal per jaar welwillend en zonder enig verzet te onthalen. Aan de gelovigen die onder hun gezag staan, aldus de officiaal, zullen zij voorhouden dat allen zonder uitzondering op een vast te stellen

(1) *Hoe men op het einde van de XIIe eeuw Sint Cornelius vereerde te Ninove*, in *Het Land van Aalst* VI, 1954, bl. 111-116.

dag en uur alle slafelijk werk zouden staken, in de kerk zouden bijeenkomen en er vertoeven totdat de boden van op de predikstoel het doel van hun tocht hebben uiteengezet en hun taak hebben beëindigd. Moest het gebeuren dat de boden zich aanbieden in een plaats of kerk waar wegens interdictie de goddelijke diensten tijdelijk zijn opgeheven, dan wordt te dezer gelegenheid, doch slechts voor één dag, de kerk open gesteld en de diensten gehouden; geïnterdiceerden of die in de geestelijke ban zijn kunnen van deze opheffingsmaatregel niet genieten. De personen die aan Sint Cornelius beloofd hadden enige gift te schenken, dienen bij gelegenheid van de bedeltocht zich volledig en zonder enige beperking tegenover de boden van hun geloften te kwijten. Wie zich niet gewillig aan deze voorschriften onderwerpt zal naar de kerkelijke rechtbank worden verwezen (2).

Dergelijke boden, zoals wij ze hier in de plaats van de kloosterlingen of van de heilige zelf zien optreden, werden naar verschillende streken uitgestuurd. Nopens de onderscheiden bedeltochten die in de loop van de volgende jaren werden ondernomen zijn wij tot heden niet ingelicht. Alleen Machelen (bij Deinze) vonden wij onder de bezochte lokaliteiten aangestipt in het jaar 1451; een deel van de aldaar bij gelegenheid van « de pardoen » of aflatenvergunning ingezamelde gelden werd aan uitgaven voor de kleedkamer van de abdij besteed.

Een aanbeveling betreffende gelijkaardige tochten, gedateerd 10 december 1515 en uitgaande van de deken van Waasland, bleef bewaard (3). Deze verwijst naar een door de officiaal van Doornik (4) afgeleverde vrijgeleide krachtens dewelke boden of volmachthebbers van de Ninoofse abdij tot 12 october van het volgend jaar waren aangesteld. De pastoors, onderpastoors en plaatsvervangers uit het gewest worden door de deken verzocht de boden, die zich met de rijve en de relieken zullen aanbieden, goedwillig te onthalen en hun toe te laten gedurende deze tijd en zonder tegenstribbelen het doel van hun tocht uiteen te zetten en te bereiken.

Van overheidswege werd er tegen het bedelen met relieken opgekomen. In de vergunning die keizer Karel V aan de Ninoofse Norbertijnen op 15 juli 1519 toestond om met de rijve van Sint Cornelius het land te doorkruisen en aalmoezen in te zamelen, wordt naar een vorige toelating van 15 februari 1515 verwezen. Deze was als uitzondering op een vroeger verbod verleend, doch er was niet in voorzien dat de paters bij hun tocht ook zouden mogen prediken om de aflaten of de pardoen aan te kondigen, zodat dezen door deze beperking grote schade ondervonden en zich genoodzaakt meenden hun toestand bij het landsbestuur uiteen te zetten. In de toestemming die de keizer in 1519 verleent, werd dan ook deze bezwarende beperking uitgeschakeld. Bij afwijking van het geldend verbod zullen de kloosterlingen, voor een termijn van vier jaar ingaande op 15 juli 1519, met de reliekenkas in de omliggende gemeenten mogen rondgaan, aalmoezen inzamelen, de bijdragen en giften van de leden van de broederschap zoals voorheen in ontvangst nemen en ten slotte de aflaten en kwijt-

(2) R.A. Gent; Abdij Ninove (Supplement), Doos 4. — Tekst als Bijlage I.
(3) R.A. Gent; Abdij Ninove (Supplement), Doos 4. — Tekst als Bijlage II.
(4) Tot 1559 hing de dekenij van Waas af van het bisdom Doornik.

scheldingen aankondigen die de Paus voorheen heeft toegestaan aan hen die deze tochten door hun geldelijke steun deden lukken. De paters of hun boden en lasthebbers mochten ten slotte in hun bedrijvigheid niet gestoord worden. Aldus de tekst van de keizerlijke vergunning (5).

Het staat niet vast of en in hoever de ommegang van Sint Cornelius, die wij reeds aan het einde van de XIVe eeuw op de Sinksenmaandag te Ninove naar Herlinkhove en Denderhoutem zien vertrekken, om in de namiddag langs Bakergem en Okegem terug te keren naar de parochiekerk (6), als vertrekpunt van deze bedeltochten kan beschouwd worden. Het feit dat, op alle plaatsen waar de fierter rustte, een predikant het sermoen hield en dat de inwoners van het omliggende aldaar hun offeranden aanbrachten schijnt wel de speciale karaktertrek van deze bedeltochten te vertonen.

Wij hebben de indruk dat de periode van « de boodschappen » in het midden van de XVIe eeuw reeds was afgesloten. Het is als met een gevoel van verontwaardiging en verwondering dat een kloosterling, die rond het begin van de XVIIIe eeuw de vrijgeleide van de officiaal van Kamerijk in handen krijgt, op de vouw aantekent : *Sub R : D. prelato Beverlinck, successore R^mi^ D^ni^ Barthol. ab Hoenen, Abbatis insignissimi, Ecce Religiosi Ninhovienses cum sacris Reliquijs S^ti^ Cornelij mendicare ex necessitate debuerunt. O tempora ! O mores !* Weleer hebben zijn medebroeders gebedeld uit behoefte !

* * *

Wij dienen ons verder de vraag te stellen aan wie de opbrengst van voorgaande bedeltochten en van de offergiften te Ninove zelf ten goede kwam.

De « offer van Sint Cornelius », zoals deze inkomsten werden betiteld, moest vrij belangrijk zijn. Het baart dan ook geen verwondering hoe, op bepaalde tijdstippen, deze een ware twistappel was tussen de abdijkerk en de aanpalende parochiekerk, tussen klooster en stadsbestuur.

Wij weten hoe bij de stichting van de abdij in 1137 de vroegere kapelanen van de parochiekerk op verzoek van Gerardus, de beschermheer van Ninove, door Premonstratenzer kanunniken van Park werden vervangen. Het waren dus geestelijken van dezelfde Orde die gezamenlijk de primitieve dorpskerk gebruikten, de enen als bedienaars van de parochie, de anderen als kloosterlingen. Een twintigtal jaren later vond men meer ruimte door het bouwen, in een ander stadsgedeelte, van een nieuw klooster en een nieuwe kerk. Ten gerieve van de stadsbevolking werd in 1223 met het optrekken van een nieuwe parochiekerk nevens de abdijkerk aangevangen.

Het feit dat twee kerken tegen elkaar aanleunden, elk met een eigen beheer en met belangen die niet immer dezelfde lijn volgden, gaf herhaaldelijk aanleiding tot wrijvingen. Het verwondert geenszins

(5) R.A. Gent; Abdij Ninove (Supplement), Doos 4. — Tekst als Bijlage III.
(6) Dr. H. VAN GASSEN. *Geschiedenis van Ninove. Deel I* (Ninove 1948), bl. 80.

deze te zien toespitsen of een reeds bijgelegd geschil opnieuw te zien oprakelen vooral wanneer én de abdij én de stadsbevolking ingevolge oorlog en verwoestingen waren uitgeput. In dergelijke omstandigheden werd met groter begeerlijkheid naar de stoffelijke voordelen van een vermeend aloud recht uitgekeken.

In werkelijkheid gaat het hier om een jarenlang geschil met herhaalde opflakkeringen. De belangen van de parochiekerk worden voorgestaan door de kerkmeesters waarbij baljuw en schepenen in hun hoedanigheid van opperkerkmeesters aansluiten, terwijl abt en kloosterlingen het stoffelijk voordeel van de abdij verdedigen.

De oudste vermelding nopens deze betwistingen is een uitspraak van de Raad van Vlaanderen, vergaderd in de Sint-Baafsabdij te Gent op 7 october 1499, volgens dewelke « de offer van Sint Cornelius te Ninove toekomt aan de abbatiale kerk » (7).

Het geding was aanhangig gemaakt door abt Vander Burght (a Castro), doch het zou eerst zijn opvolger Gerardus Pardeke zijn die, in het jaar van zijn aanstelling, de uitslag van het pleit kon vernemen.

Abt en klooster waren opgetreden als verweerders *over hem lieden ende als dese zaken anghenomen hebbende over Joos vanden Pardeke heuren bode*, aan dewelke zij de opbrengst van de offer hadden verpacht.

Waarover ging deze betwisting ?

Wij horen de kerkmeesters beweren dat hun parochiekerk zeer arm is en dat ze van oudtijds in bezit was van *de queste ende bootscap van sent Cornelis* waarop zij aanspraak maken. Naar hun beliefte werd deze « queste » of omhaling door haar verhuurd aan een « questere ofte bode » die, volgens wij uit de tekst van het vonnis vernemen, dezelfde *queste publierde ende condichde tallen plecken ende kercken binnen den lande van Vlaenderen ende daer buuten.* De profijten en baten die hieruit voortkomen worden, naar zij beweren, door hen uitsluitend ten voordele van de parochiekerk besteed; steunend op de geplogenheid van de laatste jaren aanzien zij deze bedeltochten als een onvervreemdbaar recht. Zij verwijzen verder naar de kerkrekening van 1481 en beroepen zich op het akkoord dat prelaat Joannes Beverlinck in Wedemaent 1462 met baljuw en schepenen afsloot. Zolang hij *de crootse draghen soude*, aldus had de abt beloofd, zou hij om deze reden jaarlijks drie pond en vier schellingen gr. aan de parochiekerk betalen, doch na zijn overlijden zou elk van de partijen in het genot van haar vroegere rechten treden. Toen deze prelaat echter *corts naer Sinxene* (in 1484) overleed, bleef de toestand ongewijzigd en sedertdien had de parochiekerk regelmatig voormelde som genoten. Onlangs echter was de huidige prelaat a Castro opgetreden, die wil *de queste houden en sekeren Joos vanden Pardeke doen bedienen de baten en proffyten te ontvangen.*

Van hun kant argumenteerden de verweerders dat *niemande gheoorlooft en was noch es eeneghe questen, bootscap of riven van eene-*

(7) R.A. Gent; Abdij Ninove (Supplement), Doos 4 (Jaar 1499).

ghen sant de draghene of doen draghene om de aelmoessene van den goeden lieden te vercrighene dan den gonen die de reliquen heeft van zulcken zant of daer af miraclen ter plecken gebuert zijn. Welnu, zo beweren de paters, de eisers hebben geen relieken of mirakelen van Sint Cornelius, want deze berusten *in den fiertre binnen den cloostre wien zij toebehooren.* Indien voorheen de opbrengst van de omhalingen aan de parochiekerk gedurende enkele tijd werd afgestaan, weerleggen ze, gebeurde dit alleen als tegemoetkoming op hun aanvraag en derwijze *dat up den Sinxendagh den voorseyden fiertre gebrocht gheweest heeft buten cloostere ende sachternoens omme gedreghen binnen de stede daer hij bleven is, up de belofte vanden heesschers die zij gedaen hebben den zelven fiertre sanderdachs wedre te doen zijne int voorseit cloostre also sij altijts ghedaen hebben.*

Wat de op Sinksen gejonde offeranden aangaat zien wij een onderscheid maken, dat ook nog veel later zal worden in acht genomen. Uit het vonnis vernemen wij dat de *oblacien, offeranden of aelmoessenen gebracht ten voorseyden fiertre up den voorseyden Sinxendagh, ende ooc twas, vlas ende levende herten, alle manieren van beesten, ghebrocken zelvere, goud ende coorne, daer gebrocht up den Maendach,* door de tresorier van vormelde abdij werden in ontvangst genomen te haren bate. Hetgeen de eisers anderzijds ten voordele van hun parochiekerk ontvingen, te weten *de aelmoessenen ofte offeranden die in ghemunten penninghen* op de tweede Sinksendag werden neergelegd bij de rijve tot op het ogenblik dat, in de namiddag, de fierter naar de abdij werd teruggedragen, hierop konden ze feitelijk geen aanspraak maken, *dat hadde en heeft ghewest precario ende anders niet.*

Gelijk wij boven zegden, werd de klacht der eisers niet aanvaard. Onze kerkmeesters werden tot de onkosten van het geding verwezen, doch ze zouden zich niet goedschiks bij deze uitspraak neerleggen.

Ruim vijftien jaar later (prelaat Pardeke was intussen overleden in 1505) scheen het geschil nog niet bijgelegd. In 1515, op de vooravond van de begankenisdagen, zien wij door parochiekerk en abdij een voorlopig akkoord treffen, ten einde *alle processen, questien ende ghescillen uf te legghene ende omme voort pays ende minne thebbene ende omme de voorseide questien ende ghescille tusschen den cloester van Sente Cornelis ende de stede vort aan te scuwene* (8).

De stadsoverheid gaat tegenover abt Jan Clerici en zijn kloostergemeenschap de verbintenis aan voor een termijn van zes jaar, *telken Sincxene den fiertere ende casse van sente Cornelis... in goeden loyalen pachte* te nemen, voor de som van *vijf ponden grote vlemscher munte sjaers.* Dit bedrag zal echter niet aan de abdij worden uitgekeerd, doch dienen *in mindernissen van zijnder heerlicker rechten* welke op Kerstavond vervallen. Bovendien zal de stad gehouden zijn telken jare *voor den ommeganc vanden voorseiden fiertere* vier kannen wijn te geven, te weten twee voor de abt en twee voor het convent, *welverstaende dat die van de wet van Nieneve dan zijnde zullen moghen commen helpen drincken, omme altijds vriendscap ende eendrachtigheyt te onderhoudene deen metten andere.*

---

(8) R.A. Gent; Abdij Ninove (Supplement), Doos 4 (Jaar 1515).

Voor het afhalen en terugbrengen van de rijve werd een regeling getroffen. Vertegenwoordigers van de stad zullen ze in ontvangst nemen op Sinksendag, *naer de noeme te vespertijde;* zodra deze over de *trailge van het cloestere* zal gebracht zijn, zullen *die van de stede als dan ontfaen den voorseiden fiertre bij goeder visitacie ende also die draghen tot in de prochikercke vander stede also men van oude tyden gheploghen heeft.* Uitdrukkelijk wordt vermeld dat alle bij deze gelegenheid gedane giften de parochiekerk zullen ten goede komen : « *ende alle offeranden, giften, baten ende proffiten van dan voorts commende ter eeren ende weerdicheyt vanden voorseiden fiertere van sente Cornelis, tzij in wasse, vlasse, gout, selvre, levende herten ende alle andere juweelen, niet ghereserveert, tot smaendachs avent dat den ommeganc van sente Cornelis ghedaen zal zijn* ».

Na afloop van de ommegang zullen de kerkmeesters of de vertegenwordigers van de stad de rijve terugbrengen tot aan de afsluiting van de abdij *ende niet voordere,* hierna, zonder bedoelde rijve te volgen of de bewoners van de abdij in enige manier in de weg te staan, zullen zij *met huere remonstrancien gaen in de prochiekerck.* Wordt de fierter niet in goede staat terug bezorgd, dan zal de stad hem herstellen op eigen kosten, want voor het goede behoud heeft zij zich borg gesteld. Ook was er bepaald dat in de ommegang zou mederijden *een religieux van tclooster, dewelcke hebben sal zijnen redelicken cost;* doch indien hij enige offerande ontvangt zal deze de stad ten goede komen. Alle onkosten die omwille van de ommegang zouden gemaakt worden vallen ten laste van de stad en van de parochiekerk.

Gelijktijdig was er een tweede twistvraag opgeworpen, *ter causen dat de kerckmeesters van Nieneve gheene remonstrancien of treliquien voort stellen en souden duerende dat sente Cornelis ommeganc ghebuert ofte in de kercke es.* Nopens dit punt kon geen oplossing bereikt worden en men besloot hiervoor het verval van de lopende verpachtingstermijn af te wachten. Aldus bleef de mogelijkheid bestaan binnen deze periode het geschil *met vriendelicheden af te legghene indien het mogelic es ende indien het niet mogelic en es alsdan staende elc in zijnen rechte.*

Was dit akkoord meer dan een spoedregeling, getroffen met het oog op een modus vivendi voor de nakende Sinksendagen 1515 ?

Op 3 augustus van hetzelfde jaar kwam een bulle van Leo X de voornaamste elementen uit vorengaande overeenkomst, die in de kapittelzaal van de abdij was opgemaakt, bekrachtigen.

Als rechters in het geschil waren opgetreden Cornelius van Meldert, deken van de collegiale St-Jacobskerk van Leuven, en Adrianus van Utrecht, deken van de collegiale van Sint-Pieter in dezelfde stad, de toekomstige paus (9). De vertegenwoordigers van de partijen waren, enerzijds de abt Jan Clerici, de prior Henricus Van Horenbeke en de pastoor der parochiekerk Georgius Van Snick; anderzijds de heer van Ninove, Carolus de Wedergraete, en verder burgemeester, schepenen, poortbaljuw en kerkmeesters, optredend in eigen naam en voor gans de stedelijke gemeenschap.

(9) De paus Adrianus VI, die in 1959 te Leuven en te Utrecht werd herdacht.

Alle vroegere geschillen werden hierdoor, zo heet het ten minste in de tekst, in der minne bijgelegd. Nopens hetgeen ik zoëven een tweede twistvraag noemde staat bepaald dat noch kerkmeesters, noch leden van welkdanige broederschap, ter gelegenheid van de Sinksendagen, de relikwieën van enige heilige in hun parochiekerk mogen uitstallen zolang deze van Sint Cornelius in de rijve ten toon staat. De akte draagt op de rugzijde een aantekening van 1614, volgens dewelke bij deze gelegenheid in de parochiekerk ook een relikwie van het H. Kruis ter verering stond uitgesteld en deze gewoonte vaste voet had gekregen door de welwillendheid van de abdijheren.

In 1578 werd de abdijkerk andermaal verwoest en het zou tot circa 1630 duren voor de heropbouw voltooid was. Gedurende gans deze tijd had men de rijve bewaard in de parochiekerk en men kan best begrijpen dat een tijdspanne van 50 jaar voldoende was om de parochianen aan een bestendige toestand en een gevestigd recht te doen geloven. Abt en convent dachten er aan, zodra de vordering der werken dit toeliet, de relieken van Sint Cornelius terug te brengen *tot in de capelle binnen denselven clooster nieuwelyck opgemaeckt.*

Pas waren deze inzichten ruchtbaar geworden of pastoor, hoogbaljuw, burgemeester en schepenen van Ninove wendden zich tot de aartbisschop van Mechelen om tegen dit voornemen verzet aan te tekenen of dit besluit te doen verdagen. Het door de stedelijke gemeenschap ingeroepen feit dat bedoelde relieken zo lange tijd in de parochiekerk hadden gerust was niet van aard om een bezitrecht te scheppen, argumenteerden de kloosterheren, *overmidts tvoornoemde clooster binnen den selven tijdt was onvoorsien gheweest van kercke, dewelcke door den voorledenen inlantsche troublen teenemael was gheruineert ende ghedemolieerd gheweest, in sulcken voegen dat die vanden voorseiden clooster ghenoodtsaeckt waeren gheweest den goddelycken dienst te doene binnen de vornoemde prochiekercke* (10). Verder zegden zij dat het hun onwaarschijnlijk voorkwam dat dezen van de parochiekerk, zoals zij beweerden, *alle jaeren hadden geprofiteert de rapporten ende offeranden daervan genomen.* Weliswaar kon men in de rekeningen van de parochiekerk enig spoor van deze uitzonderlijke ontvangsten terugvinden, doch de abt riposteerde dat dit alleen mogelijk was geweest *by jonste, consent ende toelatinghe van syn voorsaeten in digniteyt.* Ten andere zou het toenmalig stadsbestuur hebben verleend *wettelijcke acte van non prejuditie, met bekentenisse aen de voornoemde reliquien niet te pretenderen ofte iet dier aengaende tattenteren dwelck in eenigher manieren saude connen redonderen ter schaede ende achterdeele vanden voornoemden clooster.* In het abdijmidden, wist de abt er ten slotte aan toe te voegen, herinnerde men zich nog eventjes dat de beheerders van de parochiekerk wel enkele jaren de opbrengst van de relieken hadden in pacht genomen.

Ten slotte voelden beide partijen dat het verkieslijk zou zijn een

(10) R.A. Gent, Abdij Ninove (Supplement), Doos 5 (Jaar 1639). — De tekst werd opgenomen in het zg. Cartularium Hugo (Zelfde Fonds, Nr 3), bl. 11 r° tot 16 v°.

vergelijk te treffen en gezamenlijk drongen zij er bij de aartsbisschop op aan dat zijn tussenkomst op een overeenstemming zou aansturen. Het was Hendrik Calenus, de landdeken van Brussel (die kort daarop vicaris generaal van het aartsbisdom werd) die als bemiddelaar werd aangesteld.

De bijeenkomst vond plaats te Ninove op 4 november 1638. Vooraf had het stadsmagistraat de notabelen doen horen en van beide zijden werden bewijsgronden naar voren gebracht. Twee stukken uit het kloosterarchief zouden doorslaggevend zijn voor de beslissing, te weten *twee sententien ghewesen inden Raede van Vlaenderen, d'eene van den jaere 1499 ende d'ander vanden jaere 1507, waarbij dat claerelyck blijkt de voorn. reliquien ende offeranden vandier alleene te competeren den voorn. clooster, ter exclusie van alle anderen.*

De tegenpartij, die de belangen van de parochiekerk vertegenwoordigde, stemde er ten slotte in toe *dat de voorn. offeranden ende rapporten daer van commende in der eeuwichyt sullen volghen den voorn. eerweerden heere ende syn clooster.* Zij verklaarde er zich mede akkoord dat de abt bevoegd is de rijve over te brengen van de parochiekerk *ter sulcker plaetsen als tem believen sal, kennende daer aen gheen recht nochte actie te pretenderen in wat manieren dat het saude moghen wesen.* Een toegeving wordt nochtans afgedwongen : de abt en zijn opvolger zullen jaarlijks op de eerste Sinksendag, na de vespers, bedoelde relieken door hun kloosterlingen naar de parochiekerk laten overbrengen, *omme aldaer te rusten den tweeden naest volghenden Sinxendagh inde forme ende manieren soo sulcx van oudts altijt is ghedaen gheweest.* Op deze dag zal de abt met zijn religieuzen de goddelijke dienst doen in de parochiekerk en met de relieken aan de processie deelnemen, terwijl de opbrengst van de offeranden uitsluitend zal ten goede komen aan de abdij. Bij het einde van de dag zullen de kloosterlingen de relieken naar hun abdij terugbrengen.

De uitspraak luidde verder dat elk van de partijen de door haar gedane proceskosten ten haren laste nemen zou. De abt echter, als patroon van de voornoemde parochiekerk, *siende de groote desolatie van dier, heeft aen deselve belooft gratuietelyck te gheven, soo hy doet bij dese, de somme van vier hondert guldens eens te betaelen promptelijck ofte wel in rente ten advenante vanden penneinck XVI*e*, ter optie vanden selven heere.*

In 1171 waren de relieken van Sint Cornelius te Ninove in een primitief schrijn geborgen. Wij weten niets over het uitzicht van deze eerste en van de daarop volgende rijven; zij werden op de schouders gedragen (*in humeris portantur,* vernemen wij uit een kronijk) en bevatten gewoonlijk een paar reliekhouders, soms betiteld als *sanctuaria.* In het begin van de XVII*e* eeuw was de rijve bekleed met een zijden omhulsel (11). De huidige rijve, dit indrukwekkend stuk van edelsmeedkunst waarvan eenieder de fijn uitgewerkte details bewon-

(11) *Ad Natales Sanctorum Belgii Joannis Molani Auctarium... auctore Arnoldo de Raisse* (Dowaai 1626), bl. 193. — Reliquias... monstrant Religiosi coenobii Nienhoviensis lipsano holocerico inclusas.

dert, dateert slechts van 1654 en werd besteld door abt Roelofs. De periode van de bedeltochten was toen meer dan een eeuw afgesloten.

Aan de hand van enkele stukken uit het archief van de abdij, trachtten wij aan te tonen hoe het reliekenbezit en der er aan verbonden stoffelijke voordelen een belangwekkende bladzijde voor de kultuurgeschiedenis van onze streek vertonen.

SERSKAMP. *Jules Pieters.*

BIJLAGEN

I.

De officiaal van Kamerijk geeft vrijgeleide aan de paters van Ninove, die dóór het bisdom aan de gelovigen in de kerken gaan aalmoezen vragen met de relieken van de heilige Cornelius, en beveelt dat zelfs waar de diensten geschorst zijn de kerk één dag zal open blijven. — 1478, juni 22.

Officialis Cameracensis universis et singulis abbatibus, abbatissis, prioribus, priorissis, prepositis, decanis, presbiteris, curatis et capellanis, ceterisque ecclesiarum rectoribus et personis ecclesiasticis per civitatem et dyocesim Cameracensem ubilibet constitutis, ad quem seu quos nostre presentes littere pervenerint, salutem in Domino sempiternam. Universitatem vestram monemus, requirimus et exhortamur in Domino vobis et vestrum cuilibet in virtute obedientie et sub penis suspensionis a divinis et excummunicationis de stricte precipiendo mandamus quatenus fratres, procuratores aut nuncios monasterij sancti Cornelii Ninivensis ordinis Premonstratensis Cameracensis dyocesis, cum ad vos et loca vestra cum presentibus feretro aut reliquijs accesserint Christifidelium elemosinas petituri, eos benigne et sine contradictione aliqua semel in anno in locis et ecclesiis vestris recipiatis et a subditis vestris recipi faciatis, plebes vestras vobis a Deo commissas monitis salutaribus inducentes ut de bonis sibi a Deo collatis pias elemosinas et grata caritatis subsidia ipsis nuncijs largiantur, vosque id primo facere incipiatis, ut per hec et alia bona que vos et ipsi Domino inspirante feceritis ad eterne felicitatis gaudia pervenire valeatis, indulgentias vero, orationes, mandata et beneficia benefactoribus dicti monasterij concessa exponentes, iniungentes omnibus prochianis et subditis vestris, dum vos divina celebrare contigerit officia ut omnes et singuli ad diem, locum et horam vobis a latore presentium nominanda, ad ecclesiam conveniant et morentur sub pena excommunicationis et ab omni opere servili cessent et desistant donec negocium per dictos nuncios in ambone fuerit adimpletum, expositum et consummatum, verbo tamen predicationis excluso. Et si contingat dictos nuncios cum eorum reliqiis ad aliquem locum seu ecclesiam ubi auctoritate nostra cessetur a divinis devenire, volumus et de gracia speciali concedimus quod ibidem una die tantummodo ecclesia aperiatur divinaque celebrentur officia ob reverentiam dicti sancti, cessatione hujusmodo non obstantes, interdictis tamen et excommunicatis exclusis, iniungentes insuper omnibus prochianis vestris ut si qui fuerint qui promissa vota et legata beato Cornelio promiserint, ipsis nuncijs sine diminutione aliqua secundum forman et tenorem procurationis eorum persolvant et non alias, sub pena predicta. Istud autem mandatum nostrum in omnibus exequi volumus, Cameracensis ecclesie negocio dumtaxat excepto quod omnibus alijs volumus anteferri. Preterea volumus et mandamus quod si qui fuerint rebelles aut inobedientes, citetis eosdem peremptorie coram nobis ad certam et competentem diem, ad voluntatem latoris presentium nominandam, dum tamen dies citationis huiusmodi spacium octo dierum ad minus in se contineat contra dictos procuratores aut nuncios eisdem procuratoribus seu nuncijs quod iustum fuerit responsuros, presentibus hinc ad unum annum synodali revocatione interim facienda non obstante dumtaxat valituris. Datum Bruxelle anno Do-

mini millesimo quadringentesimo septuagesimo octavo, die vicesima secunda mensis junij.

Op de vouw : D. Hennin, loco clerici officij (12).

Karter op perkament, breed 357 mm., hoog 272 mm.

R.A. Gent, Fonds Abdij Ninove (Supplement), Doos 4.

II.

De deken van Waasland vraagt een goed onthaal voor te behouden aan de boden die met de relieken van Sint Cornelius rondreizen. — 1513, december 10.

Decanus christianitatis Wazie omnibus et singulis curatis vicecuratis ac eorum loca tennetibus per districtum dicti decanatus constitutis, salutem in Domino sempiternam. Quia nobis per litteras officialis Tornacensis in civitate tornacensi residentis constat nuncios sive procuratores sancti Cornelii Ninivensis Cameracensis diocesis fuisse et esse admissos ad negotium prefate ecclesie publicandum usque ad duodecimam diem mensis octobris proxime futuri anni quingentesimi decimi quarti, idcirco vobis mandamus quatenus eosdem nuncios sive procuratores, dum ad vos vestraque loca cum eorum feretro et sanctuario accesserint, benigne recipiatis ac negotium eorum totaliter absque contradictione aliqua populo vestro exponi sinatis et permittatis predicto admissionis tempore durante. Datum et actum anno Domini millesimo quingentesimo decimo tercio mensis decembris die vero decimo. Testor sigillo meo manuali.

Temmerman decanus Christianitatis Wazie (13).

Strook perkament, breed 296 mm. en hoog 110 mm.

R.A. Gent, Fonds Abdij Ninove (Supplement), Doos 4.

III.

Keizer Karel V verleent aan de kloosterlingen van Ninove vergunning om met de relieken van Sint Cornelius het land te doorkruisen en aalmoezen in te zamelen. — 1519, juli 15.

Charles par la grace de Dieu Roy de Castille, de Leon, de Grenade .... conte de Flandres ..... A tous archevesques, evesques, abbez et abbesses, prieurs, prieuses, doyens et chappitres, curez et vicecurez et autres gens deglise. A noz amez et feaulx les president et gens de nostre chambre de conseil en Flandres, bailliz de Gand, de Bruges, d' Ippre et du Franc, et a tous noz autres justiciers, officiers et subgets cui ce regardera Salut et dilection. Dela part des abbe et couvent du monastere de saint Cornille et saint Ciprian lez nostre ville de Nyeneve en nostre conte de Flandres nous a este expose que jasoit * ce que par autres nos lettres en datte du quinziesme jour de fevrier l'an mil cincq cens et quinze, leur avons octroye, concenti et accorde, povoir faire porter et mener la chasse et reliquiaires dudiet saint Cornille en et par tous noz pays et seignouries, nonobstant les deffences auparavant faictes et publiees au contraire, comme il appert par lesdietes lettres. Neantmoins a la concession dicelles Ilz sont restrains de non povoir faire prescher ou anoncher aucunes graces, pardons ou indulgences au prejudice de celles qui pour lors nous avoient este accordees par nostre saint pere le pape par tous nosdis pays et seignouries, laquelle restrinction et deffence leur tourne a grant interest et dommaige si comme ilz dient, nous suppliant les vouloir pourveoir de grace plus ample. Pour ce est il que nous ces choses considerees ausdits supplians inclinans favorablement a leurdite suplicacion, avons octroye, consenti et accorde, octroions, consentons et accordons en leur

(12) Drie gelijkluidende oorspronkelijke afschriften bleven bewaard.

(13) Op de vouw (schrift 17e eeuw) : Etiam per Waziam olim fratres nostri cum reliquiis Sti Cornelii sunt progressi ut de mendicato vivere valerent.

* jaser = praten, nieuws verspreiden (vlg. Geoffroy).

donnant congie et licence de grace especial par ces presentes que nonobstant les deffences dessusdites ilz puissent et pourront doresenavant par leurs procureurs, facteurs et commis durant le temps et terme de quatre ans commenchans aujourduy date de cestes faire exercer leurdite queste par tous nosdis pays et seignouries, cueiller et lever les aulmosnes des bonnes gens, ensemble les rentes et bienfaiz des confreres et conseurs et autres droiz ordonnez et dediez a lhonneur et service de Dieu et dudit glorieulx saint Cornille ainsi quilz ont acoustume faire de tout temps, et au surplus faire prescher, anoncher et publier toutes telles graces, pardons et indulgences que le saint siege appostolicque puet avoir accorde aux personnes qui participeront de leurs biens temporelz a ladite queste et confrarie. Si vous mandons et commandons expressement et a chacun de vous endroit soy et si comme a lui appartiendra que de noz presentes grace, octroy et accord selon et par la maniere que dit est, vous faictes, souffrez et laissez lesdits suplians ensemble leursdies procureurs, facteurs et commis plainement et paisiblement joyr et user sans pendant ledit temps leur faire mectre ou donner, ne souffrir estre fait, mis ou donne aucun destourbier ** ou empeschement au contraire, car ainsi nous plait il. Et pour ce que de cesdites presentes lon pourra avoir a faire en pluiseurs et divers lieux, nous voulons que au vidimus dicelle fait soubz seel auctenticque on a la coppie collacionnee et signee par lun de noz secretaires foy soit adjoustee comme a ce present original. Donne en nostre ville de Bruxelles le XVme jour de juillet lan de grace mil cincq cens et dixneuf, et de nostre regne le quatriesme.

Par le Roy en son Conseil (14).

Karter op perkament, breed 560 mm., hoog 186 mm.; afhangend zegel afgeknipt.

R.A. Gent, Fonds Abdij Ninove (Supplement), Doos 4.

Dank aan de meeste van onze leden die hun bijdrage voor 1960 betaalden.

Dringende oproep tot sommigen van onze leden, om aan dit verzoek onverwijld te voldoen.

Stort **HEDEN** nog uw bijdrage, hetzij als gewoon lid honderd frank (bijvoorkeur vrijwillig met 20 fr. verhoogd), hetzij als steunend lid (200 fr.), hetzij als erelid (500 fr.), op postrekening **nr. 5869.11** van de « Heemkundige Vereniging van het Land van Aalst » Brussel 19. Bespaart ons de moeite en U de onkosten van de aanbieding van een kwijtschrift binnen een paar weken, na het verschijnen van dit nummer. Dank U !

(14) In de teksten in Bijlage werden de verkortingen opgelost.
** destourbier = stoornis, beletsel (vlg. Geoffroy).

Bijdrage tot de Geschiedenis van Denderleeuw

DEMOGRAFISCHE EN SOCIALE EVOLUTIE.*

A. DEMOGRAFISCHE EVOLUTIE.

De eerste menselijke wezens komen hier reeds zeer vroeg voor; zoals blijkt uit de oude geschiedenis, mag men opgaan tot de prehistorie.

De silekssschilfers, talrijk gevonden op het Huisegemveldeken, evenals vermoedelijk de houten palen aangetroffen bij de werken aan de Dender aldaar (overblijfselen van paalwoningen ?), wijzen hier op een vroegtijdige bevolking, die zich later heeft verplaatst of uitgebreid langs de hoger gelegen plaatsen in de omgeving van het Dorp, terwijl zij er de gronden van de *Leeuwerkouter* tot kultuur bracht, naast de lager gelegen *Leeuwermeersen.*

De Frankische landname, waaraan de namen *Huisegem, Malegem* en *Bakergem* herinneren, bracht een overname van de tot kultuurgebrachte gronden en de uitbreiding ervan mede. In verband hiermee, dienen naast de Leeuwerkouter genoemd de *Kruiskouter* en de *Zijpkouter.*

Gedurende de Middeleeuwen deed de aangroei van de bevolking uitzien naar nieuwe bouwgronden : de *velden* zijn de tipische benamingen voor deze periode, terwijl de hiertoe nodige ontbossing, gedurende de 12e tot de 14e eeuw, nog spreekt uit de rodetoponiemen : *Rodeschotel, Romeers, Rot.* Op eeuwenoude bossen wijzen *Eekt* en *Espt,* terwijl de *Aanhouw* herinnert aan de plaats waar regelmatig hout werd gehakt.

Dat er naast de landbouwgronden (kouters, velden) en de meersen, die werden gehooid of tot grazing dienden, ook heel wat gronden van moerassige oorsprong zijn en zeer laag gelegen, blijkt uit de broektoponiemen : *Diepenbroeken, Elsbroek, Veldenbroeken,* evenals *Pardelle.*

Eerst na dit ontwikkelingsstadium op landbouwgebied beschikken wij over gegevens betreffende de bevolking.

De evolutie van de bevolking wordt over 2 perioden ingedeeld, dit wegens het volledig verschillend materiaal, dat ter beschikking staat. Voor de eerste periode worden de gegevens bijna uitsluitend gelicht uit de parochiale registers en bescheiden; voor de tweede, die begint met het Frans bestuur, staan de registers van de burgerlijke stand en de gegevens van de Dienst voor Statistieken van het Ministerie van Ekonomische Zaken ter beschikking.

---

* Hartelijk dank aan de heer P. Deprez, die zo welwillend was deze bijdrage na te zien, op gewenste aanvullingen te wijzen en verbeteringen aan te brengen.

1. Vóór 1795.

Over deze periode worden ons de eerste gegevens verstrekt, wat betreft de bevolkingsdichtheid op het dorp, door de dekanale verslagen, die beginnen rond het einde van de 16e eeuw. Slechts voor een drietal jaren wordt het bevolkingscijfer aangegeven, terwijl voor de overige slechts de kommunikanten of paashouders (= personen boven de 12 jaar) worden vermeld. De doop-, huwelijks- en overlijdensregisters, respektievelijk bijgehouden vanaf 1603, 1602 en 1635, zijn een andere onontbeerlijke bron van demografische gegevens.

Op basis van de kwotelijsten, opgemaakt ingevolge de beden van 1394 en 1396 (a), kan de belangrijkheid van het dorp worden vastgesteld. Denderleeuw werd in 1394 belast met 49 nobels 16 groten en in 1396 met 84 pond parisis 10 schellingen; daartegenover werd Liedekerke slechts aangeslagen respektievelijk voor 32 nobels 39 groten en 53 pond parisis; Aalst voor 233 nobels 6 groten en 366 pond parisis 4 schellingen. Zodat de bevolking van Denderleeuw, volgens de bede van 1396, juist één vierde van deze van Aalst bedroeg. Van Aalst werd de bevolking door dhr. J. van Cleemput voor 1338 geschat op 3600 personen (b), wat voor Denderleeuw, midden de 14e eeuw, 8 à 900 zielen zou geven.

a. *Kommunikanten.*

In tabel I worden in kolom 1 het jaartal, in kolom 2 de kommunikanten aangegeven. Uit deze gegevens kan bij benadering het bevolkingscijfer worden vastgesteld, namelijk door toevoeging van een percent niet-kommunikanten. Voor Denderleeuw kan dit percent worden berekend op de jaren, waarvan zowel het aantal kommunikanten als het aantal inwoners wordt aangegeven (1). Er zijn 52,7 % kommunikanten en 47,2 % niet-kommunikanten in de jaren 1636, 1637 en 1638. In kolom 3 komt de aldus berekende bevolking voor, in kolom 4 het gemiddeld aantal dopen van de overeenstemmende periode (nl. 4 jaar vóór en 4 jaar na het aangegeven jaartal), en ten slotte in kolom 5 het hierop berekend per duizend geboorten. Deze berekening zal meer aan de werkelijkheid beantwoorden als deze op de geboorten van één jaar, gezien een bepaald jaar kan uitmunten door een groot aantal geboorten of een ongunstige indruk maken door een toevallig laag geboortecijfer.

Wat het aantal kommunikanten betreft, zijn de gegevens door de pastoor aan de deken overgemaakt niet altijd nauwkeurig, zodat men verplicht is er steeds kritisch gebruik van te maken. Om slechts op een paar voorbeelden de aandacht te vestigen. Voor 1672 worden 500 kommunikanten aangegeven tegenover 374 in 1671, terwijl het aantal geboorten slechts 17 bedraagt en dit der overlijdens ontbreekt, zodat men hoogstens, gebeurlijke immigratie (4 huwelijken!) bijgerekend de 400 kan bereiken. In het jaar 1709 staan we met 400 kommunikan-

(a) **Land van Aalst,** jg. XI, 1959, blz. 260 v.
(b) **Land van Aalst,** jg. VIII, 1956, blz. 235.
(1) Dat het resultaat steeds benaderend blijft en geen volledige voldoening schenkt, blijkt duidelijk uit het bevolkingscijfer van 1760, dat veel te hoog ligt — zoals trouwens ook de cijfers voor de voorafgaande jaren! —, wat door het tellingscijfer van 1796 voldoende wordt aangetoond.

ten tegenover 500 in 1683 en 1712 voor een tegenovergesteld verschijnsel; deze vermindering kan door het aantal overlijdens, dat niet normaal hoog lag, niet worden verklaard. Hetzelfde geldt voor de o. 580 in 1715, gevolgd van de 500 in 1716 (de 9 overlijdens en de 39 geboorten in 1715 wijzen integendeel op vooruitgang!). Dit alles valt alleen te verklaren door de slordige natelling van de pastoor!

TABEL I

Jaartal	Kommunikanten	Berekende bevolking	Gemiddeld aantal dopen in deze periode	Het per duizend geboorten hierop berekend
1576	400	(758)	—	—
1592	135	(256)	—	—
1593	150	(284)	—	—
1614	o. 300	(568)	14,3	25,00
1627	300	(568)	26,0	45,77
1630	320	(606)	23,5	38,77
1631	318	(602)	22,4	37,20
1632	293	(550)	22,8	41,45
1633	309	(585)	21,1	36,07
1634	316	(599)	19,4	32,72
1635	320	(600)	19,0	31,66
1636	308	596 inw.	17,5	29,36
1637	321	603 inw.	16,9	28,02
1638	320	600 inw.	17,5	29,16
1655	400	(758)	22,8	30,08
1669	455	(862)	28,2	32,59
1670	360	(663)	26,7	40,27
1671	374	(709)	26,1	36,81
1672	500	(947)	26,1	27,56
1683	500	(947)	21,0	22,17
1709	400	(758)	26,2	34,56
1712	500	(947)	27,3	28,82
1715	o. 580	(1099)	30,6	27,84
1716	500	(947)	30,0	31,67
1717	500	(947)	31,3	33,05
1718	o. 510	(963)	32,7	33,86
1719	550	(1042)	32,3	30,99
1721	+ 500	(947)	34,5	36,43
1722	550	(1042)	33,7	32,43
1723	500	(947)	35,0	36,94
1724	530	(1004)	33,0	32,86
1725	550	(1042)	31,5	30,23
1726	550	(1042)	33,1	31,76
1760	700	(1327)	43,3	32,70
1791		1700 inw. (1bis)	41,3	24,30
1796	—	1216 inw. (1ter)	49,9	41,03

(1bis) Ra. Gent, fonds Kasselrij Aalst, nr. 394. Blijkbaar onnauwkeurig!
(1ter) Ra. Gent, fonds Scheldedepartement, nr. 1673, waarin eveneens een telling van de veestapel voorkomt.

Opvallend en te verklaren is de teruggang van de bevolking in de periode tussen 1576 en 1592 en dit met 2/3. Dit verschijnsel, algemeen over het Land van Aalst, vindt vooral zijn oorsprong in de pest, die hier heerste omstreeks 1582. Een nieuwe afname van het bevolkingscijfer wordt vastgesteld in 1670, ter oorzake van de pestepidemie die meer dan 200 slachtoffers eiste. Het geboortecijfer uit de periode 1676-85 vertoont hiervan de nadelige weerslag.

b. *Geboorten.*

Het geboortecijfer vóór 1795 lag over het algemeen hoger dan 35 per duizend inwoners. In volgend tabel wordt in de eerste kolom de periode aangegeven, waarover de gegevens lopen, in de tweede kolom het gemiddeld aantal geboorten per jaar (bekomen door de samentelling van de geboorten over tien jaren en de deling van het koëfficient door tien), in de derde het gemiddeld aantal overlijdens per jaar, in de vierde het batig saldo, in de vijfde kolom de berekening van de bevolking (op een geboortecijfer van 37 °/°°) en in de laatste de getelde bevolking.

TABEL II

Tienjarige periode	Gemiddeld aantal geboorten	overlijdens	Overschot	Berekende bevolking	Getelde bevolking
1606-1615	12,2	—	—	333	
1616-1625	24,2	—	—	654	
1626-1635	22,7	—	—	613	
1636-1645	16,9	9,3	76	456	o. 600
1646-1655	18,6	6,0 (2)	126	502	
1656-1665	34,1	16,9	172	921	
1666-1675	23,5 (3)	25,9 (4)	— 24	635	
1676-1685	18,0	14,0	40	486	
1686-1695	24,3	17,2	71	656	
1696-1705	23,8	12,6	112	643	
1706-1715	27,4	18,2	92	740	
1716-1725	33,6	24,4	92	908	
1726-1735	33,6	21,8 (5)	118	908	
1736-1745	33,7	31,5	22	910	
1746-1755	33,7	25,3	84	910	
1756-1765	43,2	28,8	144	1167	
1766-1775	47,4	32,2	152	1281	
1776-1785	47,3	33,4	139	1278	
1786-1795	45,8	41,6	42	1237	1216

Een blik op de berekende bevolking van tabel I en tabel II, en rekening gehouden met de aanmerking bij tabel I, vertoont enerzijds wel een zeker parallelisme in de geleidelijke aangroei ervan, maar anderzijds een merkelijk verschil wat de getallen betreft, terwijl de berekende bevolking op de geboorten veel dichter de werkelijkheid

(2) De gegevens ontbreken voor 1649, 1651 en zijn voor andere onvolledig.
(3) De geboorten werden onvolledig ingeschreven na 1670.
(4) De overlijdens werden niet ingeschreven van 1670 tot 1673 en verder zeer onvolledig.
(5) De overlijdens ontbreken van mei tot september in 1734.

benadert dan de berekening op de kommunikanten. Om de respektievelijke getallen dichter bij elkaar te brengen ware voor de berekening op de kommunikanten niet een verhoging vereist met 3/5, maar met 4/5. De pestepidemie verklaart wel het laag geboortecijfer in de perioden 1666-1675 en 1676-1685, maar niet het laag bevolkingscijfer van deze laatste periode; terwijl het bizonder hoog geboortecijfer voor de periode 1656-1665 ons een overdreven bevolkingscijfer bezorgt.

Met een getelde bevolking van 596 inwoners in 1635, vermeerderd met het bevolkingsoverschot van iedere tienjarige periode tot 1795 bereikt men in dit jaar 1762 eenheden, waar de telling van 1796 er slechts 1216 aangeeft. Het dorp verloor dus aan emigratie in de loop van 160 jaar ongeveer 546 zielen of 3,4 personen per jaar. Dit migratie verlies zal trouwens voortduren tot omstreeks 1900.

c. *Huwelijken.*

Het gemiddeld huwelijkskoëfficient over het land bedroeg gedurende de 19e eeuw zeven per duizend. Dit koëfficient toegepast op het gemiddeld aantal huwelijken voor dezelfde tienjarige perioden als aangegeven onder tabel II, geeft in tabel III, derde kolom, de teoretische bevolking van het dorp. Ter vergelijking wordt in kolom vier de naar het geboortecijfer berekende bevolking aangegeven.

TABEL III

Tienjarige periode	Gemiddeld aantal huwelijken	Teoretische bevolking volgens de huwelijken	Teoretische bevolking volgens de geboorten
1606-1615	2,8	400	333
1616-1625	3,9	559	654
1626-1635	3,1	443	613
1636-1645	4,9	700	456
1646-1655	4,6	657	502
1656-1665	5,8	830	921
1666-1675	7,6	1085	635
1676-1685	4,9	700	486
1686-1695	4,2	600	656
1696-1705	5,4	771	643
1706-1715	6,3	900	740
1716-1725	7,0	1000	908
1726-1735	6,9	985	908
1736-1745	6,3	900	910
1746-1755	9,1	1300	910
1756-1765	10,4	1485	1167
1766-1775	8,8	1257	1281
1776-1785	8,9	1271	1278
1786-1795	12,0	1714	1237

Over het algemeen ligt het bevolkingscijfer berekend op het huwelijkskoëfficient hoger dan de teoretische bevolking berekend op het aantal geboorten. Sommige perioden staan buiten alle verhouding, n.l. 1666-1675, 1746-1755 en 1786-1795. Het gemiddeld huwelijkskoëfficient diende minstens 8 te zijn, zoals kan worden opgemaakt met de getelde bevolking in 1636-45 en 1805.

d. *Geboorten per huwelijk.*

Tabel II en III bieden de mogelijkheid tabel IV samen te stellen en het gemiddeld aantal geboorten per huwelijk tussen 1606 en 1795 vast te stellen. Over het algemeen wordt aanvaard dat de meeste geboorten voorkomen binnen de vijftien eerste jaren huwelijksleven. Daartoe werd voor deze berekening het huwelijksgemiddelde genomen uit de tienjarige periode, die deze van de geboorten voorafgaan. Om nauwkeuriger de werkelijkheid te benaderen wordt in de 5e kolom het « verbeterd » gemiddelde (berekend door het gemiddelde van drie opeenvolgende gemiddelden) aangegeven.

TABEL IV

Tienjarige periode	Geb. per periode	Huwel. van voorgaande per.	Geboorten per huwelijk	Verbeterd gemiddelde
1606-1615	12,2	3,9	3,12	
1616-1625	24,2	3,1	7,80	5,18
1626-1635	22,7	4,9	4,63	5,36
1636-1645	16,9	4,6	3,67	3,50
1646-1655	18,6	5,8	3,20	3,78
1656-1665	34,1	7,6	4,48	4,49
1666-1675	23,5	4,9	4,79	4,51
1676-1685	18,0	4,2	4,28	4,51
1686-1695	24,3	5,4	4,50	4,23
1696-1705	23,8	6,3	3,93	3,78
1706-1715	27,4	7,0	3,91	4,23
1716-1725	33,6	6,9	4,86	4,70
1726-1735	33,6	6,3	5,33	4,63
1736-1745	33,7	9,1	3,70	4,09
1746-1755	33,7	10,4	3,24	3,58
1756-1765	43,2	8,8	4,80	4,45
1766-1775	47,4	8,9	5,32	4,68
1776-1785	47,3	12,0	3,94	4,22
1786-1795	45,8	13,4	3,41	

Het gemiddeld aantal geboorten per gezin te Denderleeuw bedraagt voor de 17e en 18e eeuw 4,29. Slechts 3 perioden liggen lager dan 4, n.l. 1646-1655, 1696-1705 (voortdurende oorlogen) en 1746-1755.

e. *Overlijdens.*

Het jaarlijks gemiddeld aantal overlijdens komt voor in tabel II; in slechts één tienjarige periode (1666-1675) overtreft het aantal overlijdens dit der geboorten met 24 eenheden. De pest, zoals hoger gezegd, draagt hiervan de schuld.

Men telde meer overlijdens dan geboorten in 1638 (— 6), 1667 (° 35, † 77 = — 42), 1668 (° 14, † 121 = — 107), voor 1669 en volgende jaren zijn de gegevens betreffende de overlijdens onvolledig, in 1676 (— 1), in 1677 weeral ter oorzake van de pest (° 11, † 40 = — 29),

in 1678 (— 4), 1693 (° 24, † 57 = — 33), 1709 (— 5), 1720 (— 12), 1729 (— 2), 1741 (° 22, † 43 = — 21), 1742 (° 38, † 62 = — 24), 1745 (— 7), 1750 (— 4), 1762 (— 1), 1765 (° 42, † 53 = — 11), 1770 (— 8), 1788 (— 6), 1790 (— 2), 1791 (— 9) en in 1795 (— 8).

Wat nu de verhouding in de overlijdens betreft tussen de kommunikanten en de kinderen minder dan 12 jaar, hier omtrent geeft tabel V een overzicht (6). Hieruit blijkt dat in vier perioden, n.l. van 1736 tot 1775, een groter procent kinderen overleden dan paashouders en dat de kindersterfte steeds zeer groot was.

TABEL V

Tienjarige periode	Kommunikanten	%	Kinderen	%	Totaal
1656-1665	98	57,92	71	42,07	169
.....					
1676-1685	97	69,29	43 (7)	30,70	140
1686-1695	106	61,62	66	38,37	172
.....					
1706-1715	100	54,03	82	45,96	182
1716-1725	136	55,73	108	44,26	244
1726-1735	127	58,34	91 (8)	41,65	218
1736-1745	135	46,03	170	53,96	315
1746-1755	118	46,64	135	53,35	253
1756-1765	135	46,87	153	53,12	288
1766-1775	156	48,63	166	51,36	322
1776-1785	191	57,18	143	42,81	334
1786-1795	228	54,80	188	46,20	416
1796-1805	240	61,53	150	38,46	390

Samenvatting.

De ongeveer 250 inwoners op het einde van de 16e eeuw waren begin van de 19e eeuw verzesvoudigd, spijts het regelmatig verlies door de uitwijking en de nadelige invloed van besmettelijke ziekten. Ook hier heeft de emigratiefaktor de bevolkingsaangroei vertraagd, zoniet had het dorp omstreeks 1800 ongeveer 2250 inwoners geteld. De grote uitbreiding van het dorp zal plaats vinden in de volgende periode en wel bepaald begin van de 20e eeuw.

2. **Na 1795.**

Tot het 19e eeuwende zal de bevolking van Denderleeuw slechts in geringe mate aangroeien : het een jaar wat vooruit, het volgend jaar enige teruggang. De migratie blijft tot dan immers nadelig werken.

(6) Mijn vriend de Hr. Frans Couck van Denderleeuw was zo vriendelijk deze schifting te doen en mij de gevonden gegevens ter bewerking te verstrekken.
(7) Onvolledig aangegeven in het register.
(8) Eveneens onvolledig aangegeven in het register.

De « Hongerjaren 1846-1848 » brachten een stilstand zelfs in de geringe bevolkingsaangroei, vastgesteld in de voorafgaande jaren, en dit tot 1860. Het aantal geboorten verminderde, terwijl dit der sterfgevallen aangroeide; in 1847 vestigden zich hier slechts 4 personen, terwijl 48 emigreerden, waaronder 14 (11 mannen en 3 vrouwen) naar Lima (Peru). Dat het werkelijk hongerjaren waren, was een gevolg van de mislukking van de aardappeloogst (1846, 1847), evenals van de graanoogst, zodat de prijzen van de voedingswaren ongehoord hoog stegen (9), terwijl de inkomsten in de arbeiders- en boerengezinnen zeer gering waren, ter oorzake van de ekonomische krisis (10). Gaat het wat beter vanaf 1848, tot overmaat van ramp mislukte de hop in 1850/51, zodat de prijs van 50/60 F in 1849 daalde tot 30 F (11).

Zelfs het spoor, zowel in de verbinding met Brussel (1856) als met Geraardsbergen en Aalst (1855) en later met Kortrijk (1868), bracht voorlopig geen stilstand aan de emigratie uit het dorp.

Slechts vanaf de periode 1896-1905 werkt de migratiefaktor in het voordeel van de Denderleeuwse gemeenschap, waarin het gaan en het keren tot nog toe een zeer grote rol speelt.

Een vergelijking tussen 1829 (1890 inwoners) en de telling van 1947 (7274 inwoners) geeft in per honderd een koëfficient van 378,44; hierdoor staat Denderleeuw aan de spits van de 81 gemeenten van het arrondissement Aalst (12) en in 1958 met 8704 inwoners bereikt het dorp een koëfficient van 460, zodat het zijn voorsprong op de andere gemeenten nog merkelijk verbeterde.

De bevolkingsaangroei, bij uitsluitende berekening van het verschil tussen geboorten en overlijdens zou vanaf 1804 (1532 inw.) tot 1958 6162 eenheden bedragen of een bevolking van 7694, zodat de emigratie en de hiermee gepaard gaande bouwpolitiek een aanwinst bracht van 1010 zielen.

Tabel VI geeft het aantal inwoners van het dorp jaar na jaar. De *cursief* gedrukte jaartallen zijn deze van de bevolkingstelling, die steeds een rektifikatie aan de jaarlijkse opgave aanbrengen.

---

(9) Uit het Notitieboek van Henricus Vierendeels, Borcht-Lombeek (1779-1884) : « 1847 ... de granen verkogt men 30 guldens den sak, de pataten 24 frans den sak van 100 Kgr... In 1848 gaet het wat beter voor de armen, het coren gaet den zak 7 guldens, de tarwe 12 guldens den zak, pataten gaen 8 frans den zak » (**Eigen Schoon en de Brabander,** jg. XV, 1932, blz. 59).

(10) « De garen en geweefsel alhier met de hand verveerdigd om op de merkten van Aelst en Ninove verkogt te worden, levert een zoodanig klein winst op, dat zij bijna eenen niet opbrengt... Verbeeldt U, Mr. (de Arrondissementskommissaris) wat is eene winst van 4 tot 9 centiemen per dag voor eene spinners » (Briefwisseling 1826-1854, 16.10.1852).

(11) Ibidem.

(12) Cfr. **Het Land van Aalst,** jg. I, 1949, blz. 75.

TABEL VI

Jaar	Inwoners	Jaar	Inwoners	Jaar	Inwoners	Jaar	Inwoners
1804	1532	1858	2042	1892	2831	1926	5809
1807	1540	1859	2033	1893	2836	1927	5882
1813	1620	1860	2059	1894	2900	1928	5978
1818	1688	1861	2060	1895	2959	1929	6018
1821	1689	1862	2041	1896	3004	*1930*	*6093*
1822	1796	1863	2050	1897	3051	1931	6185
1829	1890	1864	2062	1898	3112	1932	6364
1831	1920	1865	2060	1899	3168	1933	6479
1832	1933	*1866*	*2268*	*1900*	*3340*	1934	6575
1833	1927	1867	2282	1901	3458	1935	6683
1834	1949	1868	2301	1902	3489	1936	6754
1835	1950	1869	2349	1903	3499	1937	6842
1836	1946	1870	2344	1904	3541	1938	6957
1837	1957	1871	2301	1905	3696	1939	6952
1838	1957	1872	2306	1906	3792	1940	6993
1839	1966	1873	2355	1907	3958	1941	7023
1840	1955	1874	2383	1908	4002	1942	7030
1841	1979	1875	2423	1909	4105	1943	7064
1842	1985	1876	2449	*1910*	*4267*	1944	7092
1843	1979	1877	2406	1911	4358	1945	7232
1844	2018	1878	2436	1912	4460	1946	7314
1845	2051	1879	2454	1913	4517	*1947*	*7274*
1846	*2021*	*1880*	*2494*	1914	4656	1948	7450
1847	1985	1881	2520	1915	4673	1949	7437
1848	1986	1882	2552	1916	4679	1950	7631
1849	1959	1883	2610	1917	4712	1951	7757
1850	2006	1884	2621	1918	4652	1952	7893
1851	2025	1885	2617	1919	4748	1953	8104
1852	2011	1886	2669	*1920*	*5028*	1954	8235
1853	2011	1887	2685	1921	5156	1955	8341
1854	2021	1888	2668	1922	5274	1956	8414
1855	2042	1889	2770	1923	5370	1957	8451
1856	*2018*	*1890*	*2794*	1924	5409	1958	8704
1857	2005	1891	2810	1925	5709	1959	8935

In tabel VII wordt een duidelijk overzicht gegeven van het gemiddeld aantal geboorten en overlijdens per jaar, evenals van het per duizend, waarna de migratiefaktor wordt verduidelijkt, gevolgd van het batig saldo.

Bijna decennium per decennium kan men, in verhouding tot de eerste periode van de 19e eeuw, een langzame afname vaststellen van het geboortecijfer, en dit tot het einde van dezelfde eeuw. Daarna volgde gedurende 20 jaar een herstel, waarna een katastrofale inzinking (van 13 per duizend) ten gevolge van de Eerste Wereldoorlog, terwijl nog een nieuwe daling (met 4 $^{0}/_{00}$) valt waar te nemen vóór en gedurende de Eerste Wereldoorlog, gevolgd van een lichte verbetering gedurende de periode 1946-1955, ... voorbode van een nieuw verval ! Daarbij dient voor Denderleeuw rekening gehouden met het feit dat wij hier staan voor een gemeente, met meer jonge gezinnen dan over het algemeen.

TABEL VII

Tienjarige periode	Gemiddeld aantal				Overschot	Gemiddeld aantal		Overschot of verlies	Saldo
	geboorten per jaar	per °/₀₀	overlijdens per jaar	per °/₀₀		inwijk.	uitwijk.		
1796-1805	56,6		39,0		+ 176				
1806-1815	59,7	37,78	48,6	30,76	+ 111				
1816-1825	58,8	35,77	44,3	25,19	+ 145				
1826-1835	62,9	32,48	58,1	30,01	+ 48				
1836-1845	64,5	32,76	44,3	22,36	+ 202	64	113 (13)	— 49	+ 153
1846-1855	51,8	25,82	47,2	23,53	+ 46	81	113 (14)	— 32	+ 14
1856-1865	61,3	30,00	46,2	23,07	+ 151	259	292 (15)	— 33	+ 118
1866-1875	74,1	31,79	47,9	20,54	+ 262	459	523	— 64	+ 192
1876-1885	89,1	31,43	54,7	25,71	+ 344	490	546	— 56	+ 288
1886-1895	88,4	31,91	44,9	16,08	+ 435	557	667	— 110	+ 325
1896-1905	114,2	34,24	54,7	16,40	+ 595	1210	1085	+ 125	+ 720
1906-1915	144,3	34,80	67,5	15,83	+ 768	1714	1483	+ 231	+ 999
1916-1925	109,4	21,56	59,8	11,78	+ 596	2060	1585	+ 475	+ 1071
1926-1935	131,4	21,21	64,5	10,41	+ 669	3047	2663	+ 384	+ 1053
1936-1945	119,1	17,53	70,0	10,30	+ 491	2818	2762	+ 56	+ 547
1946-1955	160,9	20,71	68,1	8,79	+ 928	3423	3090	+ 333	+ 1261
1956-1958	140,6	16,35	76,3	8,93	+ 193	1169	1002	+ 167	+ 360

Verminderde het geboorteaantal, ook dit van de overlijdens nam af, zodat het sterftecijfer te Denderleeuw betrekkelijk laag ligt, wat een verklaring vindt in de reeds genoemde verjonging van de bevolking, ten gevolge van de inwijking. Ter vergelijking (over de jaren 1951-1955), te Impe 11,1, te Haaltert 10,3, te Hofstade 9,3 en te Denderleeuw 8,79.

Over ruim 150 jaar zijn er slechts tien waarin er meer overlijdens dan geboorten worden geteld : 1812 (54 °, 58 †), 1818 (55 °, 63 †), 1826 (57 °, 61 †), 1830 (64 °, 104 †, n.l. 23 kinderen in januari, 19 in februari, in totaal 70 kinderen, naast 34 volwassenen), 1835 (46 °, 61 †), 1848 (49 °, 57 †), 1849 (56 °, 74 †), 1853 (40 °, 43 †), 1863 (56 °, 61 †), 1918 (49 °, 68 †). In 1813, 1840 en 1854 telde men evenveel sterften als geboorten.

Wat de **kindersterfte** betreft, kent men een verheugende vermindering. Ten einde een vergelijking toe te laten met de periode vóór 1795, werden de overlijdens van de kinderen gerekend tot 12 jaar. Voor de periode 1766-75 beliep de kindersterfte tot 51,36 % van het totaal aantal overlijdens, voor 1776-85 42,81 %, voor 1786-95 46,20 %, voor 1795-1805 38,46 %, ..., voor 1946-55 11,45 % (15bis) en voor 1956-58 slechts 4,36 %.

(13) Omvat wat de uit- en inwijkingen betreft slechts de jaren 1841 tot 1845.
(14) Loopt eveneens wat in- en uitwijkingen betreft slechts over de jaren 1846 tot 1850.
(15) De migratie wordt slechts aangegeven voor de jaren 1857 tot 1865, zodat 1856 ontbreekt.
(15bis) In 1946 15 overlijdens van personen onder de 12 jaar, in 1947 11, in 1948 13, in 1949 12, in 1950 3, in 1951 4, in 1952 3, in 1953 10, in 1954 5, in 1956 4, in 1957 4 en in 1958 2. Hieruit blijkt dat de kinderziekten vooral tot 1950 nog een belangrijke faktor waren bij de overlijdens.

Zoals trouwens op de meeste dorpen vertoonde de bevolking van Denderleeuw in het verleden een sterke verbondenheid met de bodem. Vooral sinds de aanvang van de 20e eeuw valt hierin een grote verandering waar te nemen. De telling van 1947 onderlijnt de omvang van de migratiefaktor, wanneer Denderleeuw 58,58 % autochtonen telt, tegenover 62,39 % te Hofstade, 66 % te Haaltert en 66,85 % te Lede.

In 1846 telde het dorp 85,50 % autochtonen, terwijl van de overige 9,05 % geboortig waren uit de provincie Oost-Vlaanderen (praktisch meest uit de naburige dorpen) en 5,19 % uit andere provinciën (waartoe ook het aangrenzende Liedekerke en Teralfene behoren).

In 1947 was het aantal der autochtonen met ongeveer 30 % verminderd, evolutie welke nog steeds voortduurt. Deze wijziging kan men volgen in tabel VIII.

TABEL VIII

Oorsprong van de bevolking.

Tellingsjaar	Denderleeuw	%	Geboorteplaats: Prov. O.-Vl.	Overige Prov.	%	Buitenland	%
1846	1728	85,50	183	110	14,49	—	
1856	1700	84,24	184	134	15,75	—	
1866	1865	82,23	402		17,72	1	
1880	2056	82,43	437		17,63	1	
1890	2223	79,56	567		20,29	4	
1900	2585	77,39	736		22,03	19	
1910	3132	73,86	1033		24,20	52	1,21
1920	3529	70,18	1467		29,19	32	0,63
1930	— —	— 6040	(99,13 %)	—	— —	53	0,86
1947	4202	58,58	1904	984	40,27	83 (16)	1,14

De evolutie ten voordele van de niet-autochtonen is het gevolg én van de inwijking én van de daling van het geboortecijfer sinds de Eerste Wereldoorlog.

De afname van het aantal geboorten oefent een niet geringe invloed uit op **de samenstelling van de gezinnen,** zoals blijkt uit tabel IX.

TABEL IX

Jaar	*1829*	*1846*	*1856*	*1866*	*1880*	*1890*	*1900*	*1910*	*1920*	*1930*	*1947*
Inwoners	1890	2021	2018	2268	2494	2794	3340	4257	5028	6093	7274
Gezinnen	384	412	415	429	522	550	649	891	1191	1650	2376
Gemiddeld	4,92	4,90	4,86	5,28	4,77	5,08	5,11	4,78	4,22	3,69	3,06

Eindigt de 19e eeuw met een gemiddeld gezin van 5 personen, sindsdien volgde een geleidelijke vermindering tot slechts 3 personen per gezin. (Voor Haaltert en Lede ligt dit op ongeveer 3,50).

(16) Nl. 23 mannen en 60 vrouwen.

Voor deze gezinnen staan een aantal woningen ter beschikking, welke vermeerderden naar gelang de aangroei van de bevolking en de toename van de gezinnen. Tabel X geeft een overzicht van het aantal **woningen** in de loop der laatste 150 jaar.

TABEL X

Jaar	*1571*	*1810* (17)	*1821*	*1846*	*1856*	*1866*	*1880*	*1890*	*1900*	*1910*	*1920*	*1930*	*1947*
Huizen	141	347	338	404	410	458	552	553	652	925	1002	1391	1838
Gebouwen				14	18			7	11	5	14	13	31

Sinds de telling van 1947 tot augustus 1959 werden 970 nieuwe huizen gebouwd.

Tabel XI bevestigt de gegevens van tabel X : de teleurgang van het normaal gezinsleven ! Het aantal kinderen per gezin bedraagt te Denderleeuw voor de periode 1946-1955 2,23.

Tabel XI wordt als volgt berekend : de huwelijken worden genomen uit de aangegeven periode, de geboorten evenwel uit het daarop volgend decennium. Aldus voor de periode 1806-1815 neemt men de huwelijken uit die periode en de geboorten uit deze van 1816-1825.

TABEL XI

Periode	Geboorten	Huwelijken	Aantal kinderen per gezin
1796-1805	59,7	13,4	4,45
1806-1815	58,8	10,1	5,82
1816-1825	62,9	9,2	6,83
1826-1835	64,5	13,0	4,96
1836-1845	51,8	13,6	3,80
1846-1855	61,3	12,1	2,90
1856-1865	74,1	16,7	4,43
1866-1875	89,1	18,0	4,95
1876-1885	88,4	13,8	6,40
1886-1895	114,2	16,1	7,09
1896-1905	144,3	25,5	5,65
1906-1915	109,4	27,2	4,02
1916-1925	131,4	42,9	3,06
1926-1935	119,1	53,8	2,21
1936-1945	160,9	50,0	3,21
1946-1955	140,6	62,8	2,23

(17) Volgens de kaarten van Vancaezeele, onder de administratie van baron D'Houdetot. Deze woningen zijn verdeeld als volgt : Centrum (w.o. Langestraat, Lichtenhoek en Moreelstraat) 160, Huisegem en Botermelkstraat 102, Leeuwbrug 68, Bakergem 14 en Steenweg 1. — Volgens het Correspondentieboek 1820-1826 waren er in 1821 338 huizen, verdeeld als volgt : 153 op de Plaatswijk, 119 op Huisegem en 66 op Leeuwbrug. — Wat « de gebouwen » betreft in 1846 en 1856, gaat het in die jaren om onbewoonde huizen.

De periode 1886-1895, met een gemiddeld 7 kinderen per gezin, staat aan de spits, gevolgd van het decennium 1816-1825 met 6,83 en van 1876-1885 met 6,40. Vanaf 1895 valt een regelmatige dalende kurve waar te nemen tot de periode 1936-1945, die een lichte verbetering aangeeft, gevolgd van een nieuwe daling.

Met een gemiddelde bevolking van 4268 zielen voor de periode van 1896-1905 telde men meer geboorten dan met een bevolking van 8523 inwoners voor de periode 1955-1958.

In verband met de voorafgaande gegevens geeft tabel XII het aantal levend geboren kinderen en tabel XIII het aantal in leven zijnde kinderen van gehuwde paren, weduwnaars en weduwen, volgens de telling van 31 december 1947.

TABEL XII

Kinderen	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
Ouders	323	532	520	302	232	126	74	56	26	25	15	15	4	5	1
%	14,31	23,58	23,05	13,34	10,28	5,58	3,28	2,48	1,15	1,10	(		1,99		)

Van deze 2256 ouders zijn in 1899 gevallen beide echtgenoten nog in leven, 133 zijn weduwnaar en 224 weduwe. 60,94 % van de gehuwden schenken aan de gemeenschap onvoldoende kinderen tot de instandhouding van de bevolking. Dit blijkt nog duidelijker uit volgend tabel.

TABEL XIII

Kinderen	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Ouders	346	618	581	301	192	101	55	22	26	9	2	2	—	1
%	15,33	27,39	25,79	13,34	8,51	4,47	2,43	(			2,74			)

Tabel XIII onderlijnt de ongunstige toestand op demografisch gebied, 68,41 % van de gezinnen dragen niet bij tot de instandhouding en aangroei van de bevolking. Het aantal gezinnen met 3 tot 5 kinderen bedraagt slechts 26,32 %, de grotere gezinnen met meer dan 5 kinderen bedragen 5,17 % van het totaal.

Zowel de vermindering van het aantal geboorten als de afname van de kindersterften, oefenen een belangrijke invloed uit op de samenstelling van de bevolking, wat de ouderdom betreft. Hiervan geeft tabel XIV een duidelijk overzicht.

Tot heden hield de aktieve bevolking niet slechts stand, maar groeide zelfs aan. Toch valt een grote vermindering van de jeugd op, tegenover 1910 met 16 % en tegenover 1930 met 0,4 %, terwijl de 60 jarigen tegenover 1930 meer dan verdubbelden.

TABEL XIV

Samenstelling van de bevolking naar ouderdom en burgerlijke stand.

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 54 jaar	Van 55 jaar en meer
1866	340 m. \ 682 342 vr. / 30,07 %	658 m. \ 1245 587 vr. / 55,11 %	177 m. \ 341 164 vr. / 15,04 %
1880	481 m. \ 907 426 vr. / 36,37 %	626 m. \ 1223 597 vr. / 49,03 %	185 m. \ 364 179 vr. / 14,59 %
1890	549 m. \ 1079 530 vr. / 38,61 %	668 m. \ 1346 678 vr. / 48,13 %	171 m. \ 369 178 vr. / 13,20 %
1900	634 m. \ 1240 606 vr. / 37,09 %	874 m. \ 1717 843 vr. / 51,40 %	197 m. \ 383 186 vr. / 11,46 %
1910	796 m. \ 1605 809 vr. / 39,95 %	1114 m. \ 2215 1101 vr. / 51,91 %	209 m. \ 447 238 vr. / 10,47 %
		Van 15 tot 59 jaar	**Van 60 jaar en meer**
1930	835 m. \ 1664 829 vr. / 27,31 %	2001 m. \ 4016 2015 vr. / 65,92 %	197 m. \ 413 216 vr. / 6,07 %
1947	679 m. \ 1722 1043 vr. / 23,68 %	2263 m. \ 4650 2387 vr. / 63,48 %	439 m. \ 902 463 vr. / 12,40 %
		Van 15 tot 54 jaar	**Van 55 jaar en meer**
1947 (18)		2082 m. \ 4279 2197 vr. / 58,82 %	620 m. \ 1273 653 vr. / 17,63 %

Tabel XV geeft de familiale toestand weer van de bevoking op 31 december van ieder tellingsjaar, nl. de ongehuwde mannen en vrouwen, gehuwde mannen en vrouwen, de weduwnaars en weduwen, de gescheiden mannen en vrouwen. (Het aangegeven procent is berekend op de mannelijke en vrouwelijke bevolking ieder afzonderlijk genomen).

TABEL XV

Familiale toestand.

Jaar	Ongehuwde		Gehuwde		Weduwen		Gescheiden		Totaal	
	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.	M.	Vr.
1846	703	597	301	304	53	63	—	—	1057	964
%	66,50	61,92	28,47	31,53	5,01	6,53				
1856	705	614	296	292	58	53	—	—	1059	959
%			27,95	30,44						
1866	770	670	350	344	55	79	—	—	1175	1093
%			29,78	31,30						
1880	832	725	403	393	57	84	—	—	1292	1202
%			31,90	32,69						
1890	934	876	419	420	55	90	—	—	1408	1386
%			29,76	30,30						
1900	1152	1038	491	499	56	98	—	—	1705	1635
%			29,14	30,51						
1910	1335	1295	730	726	54	127	—	—	2119	2148
%			34,02	33,82						
1920	1509	1414	952	946	64	139	3	1	2528	2500
%			37,66	37,84						
1930	1545	1523	1403	1398	83	134	2	5	3033	3060
%	50,93	49,77	46,25	45,59	2,73	4,37				
1947	1343	1761	1898	1904	134	224	6	4	3381	3893
%	39,72	45,23	56,13	48,90	3,95	5,75	0,17	0,10		

(18) 25 mannen en 42 vrouwen waren ouder dan 80 jaar. — Te Hofstade 18 mannen en 34 vrouwen.

Uit die tabel blijkt : 1° dat het procent van de gehuwde mannen in de loop van honderd jaar werd verdubbeld : voor de mannen betekent dit een vermeerdering met 28 %. Voor de vrouwen bedroeg de aangroei 17 %. Die grondige wijziging is op de eerste plaats een gevolg van de gewoonte het huwelijk op jeugdigere leeftijd aan te gaan. Deze verandering komt voor in 1910 en nam vooral uitbreiding sinds de Eerste Wereldoorlog en is te verklaren uit het feit dat de bevolking van Denderleeuw ophield een landbouwbevolking te zijn en grotendeels haar levensbestaan vond in handel en nijverheid, waardoor aan de jeugd de mogelijkheid werd geboden zelfstandig in het levensonderhoud te voorzien en vroegtijdiger een eigen gezin te stichten.

2° dat de vermindering van de ongehuwde bevolking van 64,32 % tot 42,67 %, hetzij met ongeveer 22 %, vooral valt te verklaren uit de afname van de geboorten.

3° dat het aantal weduwen steeds groter was (1856 niet te na gesproken) als dit der weduwnaars. Voor beide valt een vermindering van 1 % te noteren.

4° dat het aantal van de « officieel » gescheidenen nog steeds klein blijft.

Tabel XVI geeft naast het gemiddeld aantal huwelijken per jaar, ook dit per duizend inwoners. Evenmin hier als elders ligt er een vaste lijn in het per duizend van de huwelijken, waarvan de vermindering soms een verklaring vindt in speciale omstandigheden, als de Eerste Wereldoorlog.

TABEL XVI

Tienjarige periode	Gemiddeld aantal huwelijken per jaar	per duizend
1796-1805	13,4	o. 8,40
1806-1815	10,1	o. 6,39
1816-1825	9,2	o. 5,23
1826-1835	13,0	6,71
1836-1845	13,6	6,86
1846-1855	12,1	6,03
1856-1865	16,7	8,17
1866-1875	18,0	7,71
1876-1885	13,8	5,48
1886-1895	16,1	5,76
1896-1905	25,5	7,64
1906-1915	27,2	6,37
1916-1925	42,9	8,45
1926-1935	53,8	8,70
1936-1945	50,0	7,35
1946-1955	62,8	8,11
1956-1958	64,6	7,57

Het laagste aantal huwelijken voor deze periode komt voor in 1805, met slechts 4 huwelijken voor een bevolking van 1532 zielen; 5 huwelijken voor 1821; 6 huwelijken voor 1808, 1811, 1817; 7 huwe-

lijken in 1807, 1809 en 1824; 8 huwelijken voor 1816, 1820 en 1834; voor de « Hongersjaren » 1845-1847 respektievelijk 9, 8 en 8; in 1865 en 1893 11 huwelijken voor een bevolking van 2060 en 2836 inwoners; 1881 10 huwelijken voor 2520 inwoners en in 1885 9 voor 2617; gedurende de Eerste Wereldoorlog voor de jaren 1915 tot 1918 respektievelijk 18 (4673 inwoners), 14 (4679 inw.), 15 (4712 inw.) en 14 (4652 inwoners). De Tweede Wereldoorlog heeft op dit gebied veel minder invloed uitgeoefend, terwijl het jaar van de mobilisatie 1938 een rekordcijfer bereikte met 72 huwelijken, slechts overtroffen na de Tweede Wereldoorlog in 1945 met 86, in 1946 met 85, in 1951 met 82 en in 1957 met 73 huwelijken.

Besluit.

Twee faktoren beïnvloedden de demografische evolutie van Denderleeuw, nl. de « moderne » huwelijksmoraal, die aan de basis ligt van de vermindering van het geboortecijfer, en de immigratie, die sinds 1900 een belangrijke bijdrage levert tot de aangroei van de bevolking. De afname der geboorten begint zowel hier als elders in het Land van Aalst met de Eerste Wereldoorlog en werd tot nog toe niet gestuit.

De bevolking van Denderleeuw bereikte in 1947 een dichtheid van 1077 inwoners per km² (in 1957 vermeerderd tot 1288 per km²), terwijl deze voor het arrondissement Aalst 506 bedroeg, voor Oost-Vlaanderen 404 en voor het Rijk 282 per km².

B. SOCIAAL-EKONOMISCHE EVOLUTIE.

Ongeveer tot op het einde van de 19e eeuw leefden de Denderleeuwenaren hoofdzakelijk van de landbouw. De plaatselijke nijverheid en de grootindustrie in het algemeen heeft hierin een evolutie teweeg gebracht, die uitloopt op de praktische vernietiging van de landbouw alhier. Is het landbouwersdorp van vóór 60 jaar niet uitgegroeid tot een nijverheidscentrum (al verdienden hier in 1947 903 mannen en 796 vrouwen hun levensbestaan), maar veeleer tot een pleisterplaats van de vele arbeiders en bedienden die dagelijks van hieruit naar hun werkgelegenheid rijden, vooral naar Brussel.

De grote evolutie, welke de overschakeling van landbouw op handel en nijverheid meebracht, begon reeds met het eeuwende, maar werd sterker doorgevoerd na de eerste Wereldoorlog. Tot dan toe was de landbouw en de veeteelt voor de bevolking de voornaamste bron van inkomsten. Ten gevolge van de bevolkingsaangroei, spijts de emigratie, werd de landbouwgrond in de loop der eeuwen meer en meer versnipperd, zodat de uitbater van een klein bedrijf verplicht was, om in het levensonderhoud van zichzelf en zijn gezin te voorzien, uit te zien naar een bijverdienste. Deze werd tot bij het begin van de 19e eeuw over het algemeen gevonden, voor de vrouwen in het spinnen en voor de mannen in het weven.

Enkele landbouwers beoefenden terzelfder tijd een stiel. Gedu-

rende de 17e en 18e eeuw worden, volgens de schepenboeken, voor Denderleeuw verschillende ambachten aangegeven. Vooral de *timmerlieden* waren talrijk : Adriaan Couck (1682-1720), Joos Couck (1682-1720) en zoon Mattheus (1724), Jan Couck (1684), Adriaan Couck, « meester timmerman » (1725), en zoon Jan († 1759), Cornelis Couck (1734), Joos Couck (1790-1793), Jan Sterck (1684, 1689), Joos van de Winckel (1689-1693), Merten van den Steene (1705), Adriaan Baeten (1719), Thomas de Backer (1724), Jan Vage (1724), Melchior van der Borght (1720, 1725), Michiel van den Houte (1734), Jan Schatteman (1734), Christiaan de Carpentier zn. Antoon, « meester timmerman » (1753, † 1785), Joannes Carpentier, zn. Joos (1783, † 1790), Christiaan Carpentier (1794), Cornelis Moock, « meester timmerman » (1754, 1776), Jan de Rudder (1754), Michiel van Vaerenbergh zn. Cornelis, « timmerman te Leeubrug » (1760), Joannes Lepaige zn. Pieter († 1768), Michiel de Backer « meester timmerman te Liedekerke » (1768), Joannes Eeckhout (1770); Christiaan de Boom (1775), Jacobus de Dier, zn. Pieter « meester timmerman » (1787-1790). Verder de *wagenmakers :* Joannes van Droogenbrouk (1689-1700), Pieter van der Haeghen (1689, 1693), Jacobus Fievé († 1721), Frans van Overdijn « wagenmaker op den Bakergem » († 1756), Peter Overdijn († 1771).

Volgende stielmannen worden slechts vermeld gedurende de 18e eeuw, al waren zij reeds werkzaam gedurende de 17e eeuw. De *smeden :* Nicolaes Lambert († 1713), Geraert van Pamel († 1725), Jozef de Lanoy (1787). — De *metsers :* Jan Vermoesen, « meester metser » (1725), Pieter van den Brande (1759), Andries van den Brande « meester metser » (1775, 1793), Martinus van den Steen (1770). — De *kleermakers :* Charles Muylaert (1740), Joannes Steppe (1762), Pieter Steppe (1774). — De *klompenmakers :* Pieter Crick, zn. Jan, « klopmaker » († 1779), Adriaan Hellinck, zn. Adriaan († 1783), Jan Frans Meert, zn. Pieter, « kloef- en horlogiemaker » († 1768). — De *strodekkers :* Michiel Jaspers (1725), Andries Heiremans († 1771). — De *kuipers :* Joannes Steppe, zn. Jans, « gesworen lantmeter en cuyper » († 1766), Hendrik Steppe (1767), Hendrik Cromphaut, zn. Frans († 1789). Er was verder nog een *schoenmaker :* Carolus van Herzele, zn. Jan († 1791), een *beenhouwer :* Joannes de Schepper, zn. Marten (1771) en een *koopman in hop,* Jacobus Duym, zn. Adriaan (1793).

Eveneens een viertal *specerijwinkels* komen voor, uitgebaat door : Gillis de Vleeschauwer († 1692), Gillis Sas « op Huisegem » († 1724), Jan-Baptist Jennoy « aen 't Lindeken » (1776), Jasper Josephus Praet « te Leeubrug » († 1793).

Naast deze stielmannen, beperkte de dorpsnijverheid zich tot de **molens** en **brouwerijen.** De oudste molen was de *watermolen,* die tevens graan en oliemolen was en tot 1771 in eigendom toebehoorde aan de heer van Liedekerke, wanneer Nikolaas de Beelen hem verkocht. Hij werd afgebroken in 1855 bij de verbreding van de Dender.

In 1779 werd de *houten windmolen* langs de Steenweg opgericht en in 1858, door de familie Daem, de *Stenen molen* langs de Wijngaardstraat.

Buiten de voornoemde graanmolens was er ook nog een *oliestamp-*

molen, in de Langestraat, eigendom van Hendrik Asschericx (1744), terwijl Sr Josephus van den Brulle, zn. Andries, een *stampkot* bezat « tot het slaen van leynsaet rontsaet » (1788).

De **brouwerijen,** vooral te bezien op lokaal plan, waren te Denderleeuw goed vertegenwoordigd. In 1520 telde men hier 4 brouwers, nl. Jan en Joost van Londersele, Nicolaes Maercx en Joost Ruijsinc. Bij gemeenschappelijke overeenkomst betaalden deze ten voordele van S. Jorisgilde, bij iedere brouwte, 4 deniers parisis (1). Peter Cortvriendt bezat, begin van de Moreelstraat, een brouwerij samen met een herberg († 1686, W^e^ 1726), die overging op zijn zoon Thomas († 1753). Verder Antoon Bayens († 1689), Jan van Dalem zn. Jans (op het Landuit) († 1725), Joos Diericx zn. Jaak, « brouwerij S. Aernout » (op Huisegem) († 1743). Op het Dorp « een brauwerije of camme genaamd de Croone » (1737). Deze « brouwerijen » brouwden hoofdzakelijk voor eigen verbruik in de uitgebate herberg.

Frans, Jasper en Joos de Bolster waren *schippers* in 1701, eveneens Sebastien de Bouck en Pieter de Meulder (1714); Marie Diericx, echtg^te^ van wijlen Michiel Stobbeleir, bezat een schip in 1774, evenals Jan Bapt. Schouppe, eigenaar van de « Rooden Leeuw » (1789). J.B. de PATIN (2) schrijft in zijn verslag van 1769 dat buiten de landbouwers en de wevers, de overige mannen hun brood verdienden met schepen te trekken. Deze bewoonden vooral de wijk Huisegem.

Terloops dient nog gewezen op een andere nijverheid, nl. de **turfwinning,** die hier tot midden de 19^e^ eeuw op verschillende plaatsen werd gewonnen. De oudste bewaarde vermelding, al vond de turfwinning in de Polder reeds veel vroeger plaats, geldt Malegem en Miereleer (Landuit) (3) evenals de Leeuwermeers (4). In 1820 werd 63 roeden 70 uitgeturfd in de Wijngaard, 5 roeden 60 in de Miereleer, 31 roeden 45 in de Polder, 20 roeden 90 in d'Houkt, 3 roeden 89 in de Veldenbroek, 5 roeden in de Leeuwermeers en 0,30 roeden in de Grotenmeers. Veelal vond de uitbating plaats tot eigen gebruik (5). De gedeputeerde Staten van Oost-Vlaanderen verleenden

---

(1) Sententiën ende appointementen 1521-23, archief Raad v. Vl. (Ra. Gent, blz. 97 v.).

(2) Fr. DE POTTER en J. BROECKAERT, Geschiedenis van de Gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen. Denderleeuw, blz. 9.

(3) Memorie van torf gestoken in de Maleghem en in de Meereleer :

1764 :	Maleghem	om 160	gulden	— Meereleer om 45	gulden
1765 :	»	220	»	» 45	»
1766 :	»	273	»	» 41	»
1767 :	samen	om 200	g.		
1768 :	—			» 60	»
1769 :	—			» 43	»
1770 :	—			» 47	»
1771 :	—			» 105	»
1772 :	—			» 65	»
1773 :	—			» 59	»

(R.A. Brussel, Schepenboeken, Nr. 4860).

(4) In 1780 werd door Cortvrindt torf gestoken in de Leeuwermeersch, naast het fort (Par. Arch. Nr. 14).

op 29.9.1826 aan de kerkfabriek toelating turf te steken in het Foort (naast de Leeuwermeers) (6).

In de navolgende uitwijding, over een bijkomende familiale bedrijvigheid gedurende de 17e en 18e eeuw, nl. *het weven en het spinnen,* mag niet geboogd op volledigheid. Het was onbegonnen werk de meer dan 200 registers (Staten van Goed) op het Rijksarchief te Brussel te gaan uitpluizen; de heer Frans Couck was evenwel zo welwillend mij inzage te verlenen van de vrij volledige ekserpten van deze Staten van Goed. De gegevens in deze Staten zijn soms zeer beknopt en onvolledig, zodat besluiten treffen gevaarlijk zou wezen.

Dit onderzoek omvat in totaal 546 inboedels, waaruit de gegevens over de bizonderste nijverheidsplant, nl. de hop en de thuisarbeid, nl. het weven en spinnen voor tabel I worden gelicht.

TABEL I

	Aantal Staten van Goed	Hoplochtingen	Weefgetouwen	Spinnewiel(en)
1654	1	1	—	—
1682-1635	8	8	—	—
1686-1695	19	17	4	3 × 1 2 × 2
1696-1705	25	20		2 × 1 3 × 2
1706-1715	27	15		3 × 2
1716-1725	29	13		1 × 1
1726-1735	61	28	9	
1736-1745	60	26	11 1 × 2	1 × 3
1746-1755	48	16	1	2 × 2
1756-1765	43	8	8 1 × 2	1 × 1 3 × 2
1766-1775	50	15	6 2 × 2	1 × 2 3 × 3 1 × 4
1776-1785	88	18	13	1 × 1 5 × 2 4 × 3 1 × 4 1 × 5
1786-1795	95	16	4 1 × 2	1 × 2 2 × 4 1 × 5

(5) Correspondentieboek 1820-26, 7.12.1820 (Gemeentehuis, Denderleeuw).
(6) Hiervan werd in 1830 37 gulden 97 cent gemaakt, in 1831 69 gulden 57 cent, in 1832 50 gulden 57 cent, in 1834 52 fr., en in 1835 16 fr.

Naast de zeer verspreide hoplochtingen, die evenwel in verhouding afnemen gedurende de 18e eeuw, valt een aangroei van de weefgetouwen en spinnewielen waar te nemen.

Wij laten een verhandeling over de teelten, evenals de uitbreiding van de veestapel, voorafgaan, aan een uiteenzetting over de versnippering en de eigendomsverhouding van de landbouwbedrijven.

Volgens het verslag van J.B. de PATIN (7) waren de voornaamste teelten in 1769 : tarwe, rogge en masteluin, welke ongeveer de helft (o. 186 bunder) der bebouwde oppervlakte besloegen. Eén achtste of 46 bunder van het bouwland was met koolzaad beplant en slechts één veertigste, of nog geen 10 bunder, diende voor de vlasteelt, terwijl de hoplochtingen zich uitstrekten over ongeveer 20 bunder.

Tabel II geeft een overzicht van de verschillende teelten, in de loop van de laatste honderd jaar.

TABEL II

Teelten	1846	1866	1880	1895	1910	1929	1950
Tarwe	55 ha 20 a	77.80	69.88	101.99	105.47	61.05	37.34
Rogge	37.53	44.41	32.49	42.47	43.65	29.77	11.44
Spelt	70 a	3.48	1.13	61 a	64 a	—	—
Masteluin	80.61	76.02	88.28	45.65	11.17	21 a	—
Gerst	11.35	11.09	12.73	10.22	6.15	28 a	3.84
Haver	14.07	18.86	17.05	16.13	29.13	14.35	22.05
Erwten	1.09	—	1 a	—	47 a	—	—
Paardenbonen	1.26	—	37 a	38 a	—	—	—
Boekweit	1.10	1.37	31 a	60 a	10 a	—	—
Tabak	36 a	—	1.61	2.03	2.23	30 a	16 a
Kool- en raapzaad	39.33	40.25	10.42	10.81	4.47	69 a	18 a
Vlas	9.33	14.77	8.96	1.77	—	—	—
Aardappelen	51.49	66.50	86.27	108.36	91.62	56.73	42.07
Klaver	44.37	37.05	41.74	41.04	27.83	16.72	—
Gras	65.63	154.76	118.68	130.39	172.53	73.11	130.96
Boomgaarden	1.29	2.02	6.59	10.18	11 ha	18.40	21.87
Moestuin	5.35	7.66	5.83	12.37	1.57	23 ha	12.41
Bossen - wijmen kreupelhout	11.29	17.54	11.13	28.41	36.94	16.64	39.61
Kwekerijen	—	86 a	15 a	3 a	11 a	20 a	5 a
Lucerne	—	4.06	1.49	—	18 a	—	—
Voederbeten	—	—	5.68	16.56	24.27	18.87	18.99
Voederwortelen	51 a	—	13 a	5 a	6 a	69 a	—
Hop	24.53	29.86	27.20	15.79	1.95	—	—
Rapen (1e oogst)	—	—	—	55 a	3.31	24 a	—
Suikerbeten	—	—	40 a	6 a	20 a	—	—
Cichorei	—	—	21 a	42 a	3 a	4 a	—
Onbeb. grond en diverse	38 a	—	27 a	3.03	2.78 17	1.67 90 a 39 a	12 a 13.26 (8)
	456.77	608.73	549.76	600.90	579.71	332.98	

(7) a.w., blz. 7. — Volgens de telling van 1791 werden 159 bunder met masteluin, tarwe en rogge bezaaid.

(8) onder glas : groententeelt 130 m² - fruitteelt 143 m² - bloementeelt 224 m².

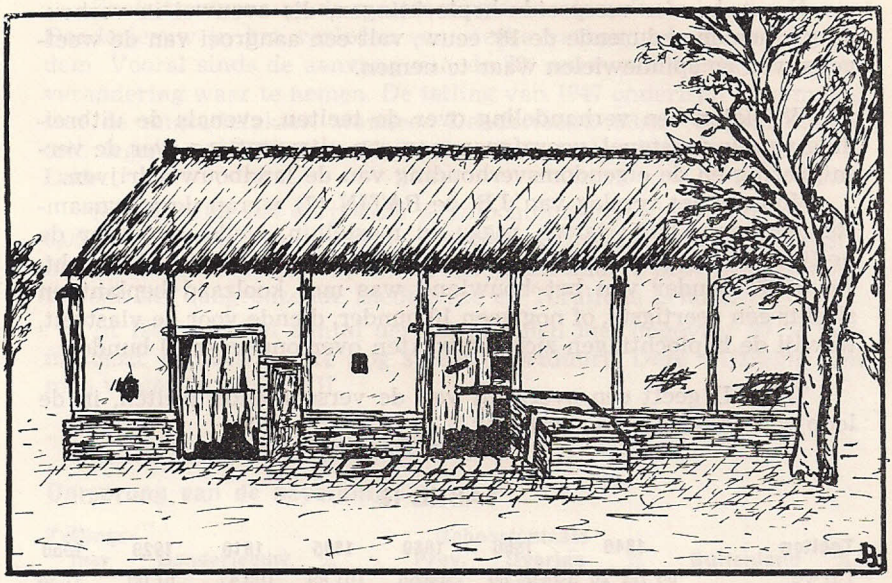

Verdwenen oude woning en schuur van Jaak d'Herde (G. Gezellestraat).

Bij nader onderzoek van tabel II komt men tot volgende vaststellingen, al dient tevens rekening gehouden met de meer-opbrengst van de gronden, zowel ten gevolge van de veredeling van de kulturen als van een aangepaster, vooral chemische, bemesting.

1° De hoplochtingen, die tot 1880, tussen de 25 en 30 ha besloegen, verdwenen bijna volledig gedurende het eerste decennium van de 20e eeuw.

2° De bebouwde oppervlakte voor de tarwe nam toe tot 1910, zodat zij in verhouding tot 1846 ongeveer verdubbelde; dit vooral ten gevolge van de verschuiving van een min-edele teelt nl. masteluin, naar een edelere nl. tarwe; in de telling van 1929 overtreft zij nog nauwelijks de teeltoppervlakte van 1846, om in 1950 nog slechts 1/3 te bedragen van 1910.

3° De roggeteelt, die een geringe vermeerdering kende tot 1910, verminderde sindsdien tot minder dan 1/3.

4° De masteluin, die in 1846 90 % van de oppervlakte bestreek van tarwe en rogge samen, was na de Eerste Wereldoorlog in de kouters niet meer te bespeuren. De gerst is eveneens nog weinig van betekenis.

5° De haver, die een hoogtepunt kende in 1910 (het dubbel van 1896) verminderde in 1929, tot de geteelde oppervlakte van 1846, om zich in 1950 enigzins te herstellen.

Wat de *graangewassen* betreft bedroeg de beteelde oppervlakte in 1846 : 200 ha 55 a, in 1866 : 231 ha 56 a., in 1880 : 221 ha 56 a., in 1895 : 217 ha 97 a, in 1910 : 202 ha 21 a, in 1929 : 105 ha 66 a, in 1950 nog slechts 74 ha 67 a.

6° De vlaskultuur die hier minder werd beoefend, bereikte in 1866 nog ongeveer 15 ha, maar, zeer gevoelig aan de markt, is vóór het einde van de 19e eeuw verdwenen.

7° Wat de aardappelen betreft vermeerderde de beplante oppervlakte tot 1895, zodat deze meer dan verdubbelde en o. 110 ha bedroeg. Van toen af begint de vermindering tot minder dan 2/5. Hier speelt de meer-opbrengst, vooral ten gevolge van vreemd plantgoed, een niet geringe rol.

8° Erwten, bonen, boekweit, spelt, kool- en raapzaad, wortelen, e.a., evenals klaver zijn volledig uit de velden verdwenen.

9° De voederbeten, voor de eerste maal aangegeven in 1880, besloegen gedurende de 20e eeuw steeds o. 20 ha.

10° De weiden en maaimeersen kenden een ongelijke en zeer veranderlijke oppervlakte. In 1866 tegenover 1846 met 3/5 vermeerderd, achteraf (1880) verminderd, om in 1910 172 ha te bedragen, en daarop (1929) met meer dan de helft (3/5) te zien verminderen, om in 1950 opnieuw tot 130 ha te worden uitgebreid. De veestapel staat begrijpelijker wijze hiermee in verhouding.

De Veestapel.

De wijziging in de veestapel, gedurende de 19e en 20e eeuw, wordt weergegeven in tabel III. Hier ook merkt men de achteruitgang van de landbouwbedrijven: de vermindering van de veestapel, van het hoornvee met meer dan de helft tegenover 1910, en vooral van de varkenskweek met 3/4, terwijl het schaap de geit verdrong.

TABEL III

	Ezels en Muilezels	Paarden boven 3 j.	Paarden onder 3 j.	Hoornvee boven 2 j.	Hoornvee onder 2 j.	Varkens meer 2 m.	Varkens minder 2 m.	Geiten	Schapen	Pluimvee
1772				445						
1796		26		231	144	245		5		
1846		35	23	236	122	172	9	59		
1866	3	30	09	249	136	130	123	238	8	2257
1880		25	21	265	156	247	33	320	47	
1895	2	26	9	241	169	473	61	328	104	
1910	1	21	13	332	136	531	52	541	138	3619
1929	1	17	7	148	44	164	7	323	255	5269
		+ 63 (paarden in nijverheid)								
1950		51		119	105	131		90	229	1196

Versnippering van de bedrijven.

Denderleeuw met een oppervlakte van 675 ha bezat 138 landbouwbedrijven (9) in 1571, 205 in 1750, 360 in 1846, 639 in 1866, 1283 in 1929, en 1163 in 1950. Dit wijst op een ongehoorde versnippering welke, gezien de onleefbaarheid, de « landsvlucht » tot gevolg had. Niet te verwonderen dat ook de landbouw als bijverdienste wordt verlaten. Dit verlaten van de landbouw merkt men nog duidelijker wanneer men weet dat, volgens de telling van 1947, er nog slechts 54 personen waren (sindsdien nog met de helft verminderd) die de landbouw als hun hoofduitbating aangaven, zodat praktisch slechts de bedrijven boven de hektare (en dan nog veelal met een nevenbedrijf of uitgebaat door mensen, te oud om nog over te schakelen) in aanmerking komen.

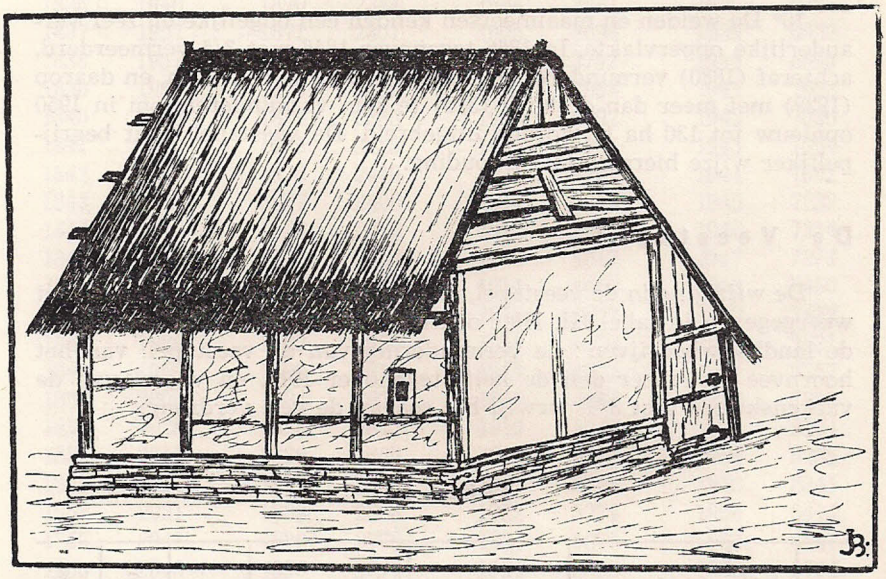

Verdwenen landelijke schuur (Lindestraat).

Volgens het kohier van de twintigste penning (Sa. Gent) (1571) waren te Denderleeuw 141 « behuisde steden », waarvan 127 in eigendom (7 eigenaars hebben er twee op hun naam); twee in het bezit van een eigen huisstede, huurden er een hof bij, en twaalf woningen werden in huur gehouden. Er waren hier 132 gezinnen, waarvan 90 % een woonst in eigendom bezaten. Eenenzestig gezinnen beschikten over minder dan één dagwand grond, waaronder 43 in eigendom. Van

(9) Een landbouwbedrijf is « het geheel van de gronden dat door éénzelfde inwoner van een bepaald dorp, hetzij als pachter hetzij als eigenaar, wordt bebouwd. Er is slechts dan van één bedrijf sprake wanneer de hofstede, die aan de uitbating verbonden is, in het behandelde dorp gelegen is » (P. DEPREZ, **Uitbatingen en Grondbezit in Meigem** (1571-1787), blz. 6, 7.

deze 61 waren er 10 eigenaars en 6 huurders of 12,12 % die niet eens 25 roeden bezaten, en verder 25 (21 eigenaars en 4 pachters) of 19 % die slechts 1 d. 60 r. of 50 aren bebouwden. In de meeste van deze kleine gelegen huisden ouden van dagen, maar vooral boden zij een rekruteringsmidden voor landbouwknechten.

TABEL IV

1571

Uitgestrektheid van de bedrijven : 467 bunder 3 dagwand 56 roeden
in eigendom : 277 bunder 3 dagwand 42 roeden (59,3 %)
in pacht : 190 bunder 14 roeden (40,7 %)

Onderverdeling	Eigenaars		Pachters	Totaal der uitbatingen	Uitgedrukt in procenten
	volledig (of bijna)	voor ongeveer de helft	volledig (of ongeveer)		
— 1 ha	43	2	16	61	46,2 %
1 tot 5 ha	25	7	16	48	36,3 %
5 tot 10 ha	5	3	6	14	10,6 %
10 tot 20 ha	4	—	5	9	6,8 %
meer dan 20 ha	—	—	6	6	4,5 %
	77	12	43	138	

Van de 467 bunder 3 dagwand 56 roeden (of ongeveer 1871 dagwand of ongeveer 576 ha), werden 277 bunder 3 dagwand 42 roeden door de eigenaars zelf uitgebaat (eigenaars, wonende te Denderleeuw, bewerkten 155 bunder 30 roeden of 33,6 %, terwijl 122 bunder 3 dagwand 42 roeden in eigen gebruik werden bewerkt door eigenaars, wonende buiten Denderleeuw) en 190 bunder 14 roeden werden in pacht gehouden (129 bunder 1 dagwand 12 roeden door inwoners van Denderleeuw).

Van de pachtgronden waren er 92 bunder of 48,4 % in het bezit van 4 grote grondbezitters die elk meer dan 10 bunder eigendom hadden, nl. de Heer van Liedekerke met 30 bunder, waaronder het hof te Leeuwbrug en het hof te Huisegem + nog ongeveer 7 bunder in eigen uitbating; de heer van Malle met 116 dagwand land en meers; Michel de Bock met 70 dagwand, Rijckaert Serclijn met 55 dagwand; verder nog Mijnheer van Meldert met 38 dagwand en Joos van Gavere met 26 dagwand 65 roeden land en meers.

De kerkelijke- en liefdadigheidsinstellingen beschikten in 1571 over 56 bunder 23 roeden of 29,4 % van de pachtgronden.

De *grote landbouwbedrijven* werden uitgebaat door Jan de Herdt, pachter van het hof te Leeuwbrug (137 d. 50 r.), Christiaan Steppe (22 d. 8 r. in eigendom + 106 d. 44 r. pacht), Christiaan van den Abbeele (29 d. 25 r. eigendom + 49 d. 8 r. pacht), Bartholomeus Henricx (7 d. 90 r. eigendom + 46 d. 35 r. pacht), Joos Callebout zn. Pieter (3 d. 30 r. eigendom + 45 d. 75 r. pacht), Raes Diericx (26 d. 29 r.

eigendom + 16 d. 30 r. pacht), Jan Diericx (29 d. 5 r. eigendom + 12 d. 25 r. pacht), Jan Welleman (14 d. 15 r. eigendom + nl. het hof t'Huisegem 29 d. 50 r. in pacht).

De voornaamste *eigenaars-gebruikers* waren (wij noemen slechts deze met meer dan 5 hektaren eigendom) : Pieter Berthelmeeus (26 d. 68 r.), Joos Callebaut zn. Daneel (15 d.), Pieter Callebout (16 d. 6 r.), Gillis Daneels (30 d. 60 r.), W[e] Jan Steppe (39 d. 70 r.). — Franck de Clercq pachtte de watermolens van de heer van Liedekerke, voor 67 pond 13 schellingen 4 deniers groot per jaar. 34 hoplochtingen werden aangegeven, waarvan 8 in pacht gehouden. Deze hoplochtingen waren over het algemeen niet groot (van 8 roeden tot 1 d. 50 r.), gezien er slechts 4 meer dan 1 d. bedroegen.

De « Kleine Loper » verstrekt (onnauwkeurige) gegevens voor het jaar 1672, welke in tabel V worden verwerkt.

TABEL V

1672 (10)

Uitgestrektheid van de bedrijven : 491 bunder
in eigendom : 338 bunder (68,8 %)
in pacht : 153 bunder (31,1 %)

Onderverdeling	Eigenaars		Pachters volledig (of ongeveer)	Totaal der uitbatingen	Uitgedrukt in procenten
	volledig (of bijna)	voor ongeveer de helft			
— 1 ha	20	4	3	27	23,0 %
1 tot 5 ha	37	26	12	75	64,1 %
5 tot 10 ha	8	3	—	11	9,4 %
10 tot 20 ha	1	1	1	3	2,5 %
meer dan 20 ha	—	1	—	1	0,8 %
	66	35	16	117	

Van de 491 bunder uitgebate oppervlakte werden 338 bunder door de eigenaars zelf uitgebaat, terwijl 153 bunder werden in pacht gehouden.

De graaf van Liedekerke bezat 300 dagwand (= 92 ha), waaronder het hof te Leeuwbrug en het kasteel met het neerhof in eigendom; hiervan werden 135 dagwand in eigen beheer uitgebaat. Andere grooteigenaars, die hier goederen verpachtten waren Mevr. van Liedekerke met 22 d. (7 ha), Mr. de Blois te Brussel 70 d. (21 ha), w.o. het Schaliënhof, Mr. Cromphout 34 d. 77 r. (10 ha 70 a) en Juffr. van den Abbeele te Brussel 15 d. 75 r. (4 ha 84 a).

(10) « Kleine Loper » (Gemeente archief, Denderleeuw) — J.B. van Droogenbroeck schreef in 1807 op de omslag van deze loper : « in dese commune van Denderleeuw hebben klooden en fauten met de magt geweest ».

De liefdadigheidsinstellingen, in zover de gegevens volledig zijn, bezaten 47 dagwand 81 roeden (14 ha 71 a) in eigendom en de kerkelijke instellingen 135 d. 91 r. (41 ha 50 a).

Onder de voornaamste (+ 5 ha) *eigenaars-gebruikers* noemen wij : Jan Asschericx (20 d. 55 r. E. + 5 d. 66 r. P.), W^e^ Christiaen Coppens (18 d. 25 r. E. + 4 d. 13 r. P.), Jan Diericx (31 d. E. + 8 d. P.), Adriaen Diericx (14 d. 49 r. E.), Pauwel Diericx alias Paus (21 d. 36 r. E. + 10 d. P.), W^e^ Gheeraert Roelants (23 d. 53 r. E. + 2 d. 72 r. P.), Cornelis van Santen (16 d. 37 r. E. + 22 d. 5 r. P.), Adriaen Snel (25 d. 26 r. E. + 3 d. 16 r. P.), Jan Snel (21 d. 58 r. E. + 4 d. 45 r. P.), Adriaen Soncke (20 d. 35 r. E. + 5 d. 7 r. P.), Joos Soncke (20 d. E. + 4 d. P.), Joos Steppe, burgemeester (41 d. 27 r. E. + 66 d. 48 r. P. w.o. het Schaliënhof), Christiaen Steppe (17 d. 43 r. E. + 1 d. 95 r. P.), Gillis Steppe (15 d. 25 r. E. + 10 d. P.), Gheeraert van Varenberghe (34 d. 63 r. E. + 16 d. 31 r. P.).

Van de 122 aangegeven (want vermoedelijk ontbreken er wel enkele) hof- en huissteden, waren er 5 eigenaars, die er twee op hun naam hadden, terwijl er 116 eigen bezit waren en slechts 6 in pacht.

Onder de kleinere bedrijven, van minder dan 1 ha, zijn er, in tegenstelling met 1571, geen meer van minder dan 25 roeden, maar 12 in eigendom en 1 voor ongeveer de helft van minder dan 1 d. 60 r. (50 aren), waarvan 6 bewoond door weduwen (de W^e^ Symoen Blondeel 80 r., W^e^ Jan Claus 62 r., W^e^ Adr. Claus 1 d. 15 r., W^e^ Gilliame van den Steen 1 d. 53 r., W^e^ Pr. Lanckman 1 d., W^e^ Adr. de Leeuwe 55 r. en verder nog Joanna de Pape 35 r.).

Tabel VI geeft een overzicht van de goederen der kerkelijke- en liefdadigheidsinstellingen in 1571 en in 1672.

TABEL VI

	1571	1672
De kerk en kure van Denderleeuw	33 d. 17 r.	29 d. 87 r.
De kerk van Welle	3 d. 50 r.	3 d. 16 r.
De kerk van Erembodegem	1 d.	52 r.
De kerk van Teralfene	1 d.	91 r.
De kerk van Okegem	—	12 d. 91 r.
De abdij van Affligem	42 d. 93 r.	30 d. 20 r.
De abdij van Dielegem	68 d.	10 d. 78 r.
De abdij van Geraardsbergen	—	4 d.
De abdij van Ninove	2 d. 32 r.	2 d. 32 r.
De abdij van ten Rosen te Aalst	—	3 d. 12 r.
De abdij van Beaupré	1 d. 50 r.	1 d. 50 r.
De abdij van ten Hole te Melle	—	12 d. 28 r.
De Willemijnen te Aalst	19 d. 25 r.	6 d. 67 r.
De Karmelieten te Aalst	—	7 d. 10 r.
De Quotidianisten te Ninove	4 d.	4 d.
Het begijnhof te Brussel	2 d. 10 r.	89 r.
De Zwart-Zusters	—	63 r.
De kapelanij van Iddergem	2 d.	2 d. 32 r.
De kapelanij van de kapel	8 d.	?
De kapelanij van St.-Pieters-Leeuw	—	2 d. 72 r.

Het hospitaal van Liedekerke	8 d. 20 r.	8 d. 20 r.
De Armendis van Denderleeuw	18 d.	24 d.
De Armendis van Welle	2 d. 63 r.	13 r.
De Armendis van Liedekerke	9 d.	9 d.
De Armendis van Iddergem	2 d.	2 d. 12 r.
De Armendis van Erembodegem	50 r.	?
De Armendis van Okegem	2 d.	2 d.
De Armendis van Aalst	—	1 d. 53 r.
S. Jorisgilde van Liedekerke	6 d.	83 r.

De gegevens van tabel VII komen uit « de Meethoek van 1750 » (Gemeentehuis, Denderleeuw), die ten onrechte op de omslag het jaartal 1672 draagt.

TABEL VII

1750

Onderverdeling	Aantal bedrijven
minder dan 1 ha	73 (35,7 %)
1 tot 5 ha	107 (52,4 %)
5 tot 10 ha	16 (7,8 %)
10 tot 20 ha	8 (3,53 %)
meer dan 20 ha	1 (0,49 %)
	205

De bebouwde oppervlakte besloeg 401 bunder 3 dagwand 20 roeden; 123 bunder hiervan of ongeveer 1/3 was eigendom van personen, die het dorp niet bewoonden. Dit blijkt uit tabel VIII.

TABEL VIII

Eigendom in het bezit van inwoners van

Iddergem :	44 b. 44 r.	(aan 65 eigenaars)
Teralfene :	2 b. 1 d. 90 r. 1/3	(aan 7 eigenaars)
Liedekerke :	28 b. 1 d. 75 r.	(aan 27 eigenaars)
Denderhoutem :	3 b. 55 r.	(aan 10 eigenaars)
Erembodegem :	1 b. 67 r. 1/4	(aan 4 eigenaars)
Pamel :	1 b. 13 r. 3/4	(aan 3 eigenaars)
Welle :	19 b. 1 d. 97 r.	(aan 31 eigenaars)
Aalst :	8 b. 3 d. 90 r. 1/4	(aan 9 eigenaars)
Brussel :	2 d. 47 r. 3/4	(aan 2 eigenaars)
Varia :	8 b. 1 d. 29 r. 1/2	(aan 26 eigenaars)
	116 b. 3 d. 09 r. 5/6	
Bakergem (Ninove ?)	6 b. 1 d. 48 r. 3/4	
	123 b. 58 r. 7/12	

In verhouding tot 1571 telde men in 1750 slechts 6 gezinnen of 2,9 %, die minder dan 25 roeden bezaten (tegenover 16 of 12,12 % in 1571); 33 of 16,17 % bezaten minder dan 1 d. 60 r. (tegenover 25 of 19 % in 1571) en 34 of 16,6 % waren in het bezit van 50 a tot 1 ha (tegenover 20 of 15,1 % in 1571).

Het aantal bedrijven van 1 tot 5 ha in 1571 : 48 en in 1672 : 75 was in 1750 meer dan verdubbeld, nl. 107; deze van 5 tot 10 ha waren met 2 vermeerderd, deze van 10 tot 20 ha met 1 verminderd, terwijl deze boven de 20 ha, op één na, verdwenen waren.

De bedrijven van meer dan 5 ha uit deze periode zijn in het bezit van Jaspar van Dalem (16 bunder 3 dagwand 20 3/4 roeden), Joos Cortvrindt (4 b. 1 d. 54 r.), Erfg. Jan Wijsens (4 b. 2 d. 52 1/4 r.), Frans Dierickx (4 b. 3 d. 26 3/4 r.), Jaspar Carolus t'Kint (5 b. 2 d. 81 3/4 r.), Jaspar Collijns (4 b. 3 d. 93 r.), Hendrick van der Poorten (4 b. 3 d. 55 3/4 r.), Dominicus van den Brouck (5 b. 1 d. 87 1/2 r.), Jan van Ginderdeuren (6 b. 2 d. 35 1/4 r.), W^e Peeter Pots (4 b. 1 d. 92 3/4 r.), Cornelis Cobbaert zn. Andries (5 b. 4 r.), Erasmus Coppens 5 b. 50 1/4 r.), Joos de Schrijver (5 b. 1 d. 96 1/4 r.), W^e Lenaert Steppe (5 b. 1 d. 11 r.), Jan Steppe zn. Jan (7 b. 1 d. 45 3/4 r.), Lenaert Steppe zn. Jan (7 b. 1 d. 73 3/4 r.), Benedictus de Schrijver (8 b. 39 r.), Adriaen Sonck zn. Joos (8 b. 2 d. 95 1/2 r.), Jan Dierickx (9 b. 3 d. 67 1/2 r.), Michiel Roelant (9 b. 11 3/4 r.), Michiel van Santen (11 b. 2 d. 93 r.), Joos Dierickx (9 b. 43 3/4 r.), Michiel van Ginderdeuren (8 b. 2 d. 72 3/4 r.), Jan Bapt. Cortvrindt (11 b. 1 d. 11 1/2 r.), W^e Hendrick Asscherickx (13 b. 60 r.).

Volgens het verslag van J.B. de PATIN (11) had Denderleeuw in 1763 een oppervlakte van 530 bunder 3 dagwand 92 roeden, waarvan 371 b. 1 d. 36 r. bouwland, met inbegrip van huizen en boomgaarden, 132 b. 3 d. 12 r. meers en nog slechts 6 b. 3 d. 92 r. bos.

De eerste landbouwtelling in België vond plaats in 1846. De gegevens hieruit vindt men in tabel IX.

TABEL IX

1846

Uitgestrektheid van de bedrijven : 456 ha 77 a.
in eigendom : 291 ha 40 a (63,8 %)
in pacht : 165 ha 37 a (36,2 %)

Onderverdeling	Eigenaars		Huurders		Totaal der uitbatingen	Uitgedrukt in procenten
	volledig	voor het grootste gedeelte	volledig	ten dele (meer dan de helft)		
minder dan 1 ha	81	43	31	90	245	68,05 %
van 1 tot 5 ha	18	47	—	28	93	25,83 %
van 5 tot 10 ha	2	12	—	4	18	5 %
van 10 tot 20 ha	1	1	—	2	4	1,11 %
	102	103	31	124	360	

(11) a.w., blz. 7.

In verhouding tot 1571 vermeerderde het aantal bedrijven van 132 tot 360; de bedrijven van minder dan 1 ha werden verviervoudigd, terwijl deze van 1 tot 5 ha ongeveer verdubbelden, de 6 boven de 20 ha zijn onttakeld, en deze tussen 10 en 20 ha met meer dan de helft verminderd.

Tussendoor werd de landbouw zwaar geteisterd. In augustus 1849 vond hier een grote overstroming plaats; in 1852 werd « groote schade aen de oogst (1/3 verloren) en toemaet veroorzaekt door het schrikkelijk onweder in July »; een paar jaar later (in augustus 1854) vond « alhier een verschrikkelijk onweder plaets, gemengd met hagel, die boomen, ruiten en met duizende hoppestaken heeft uitgerukt, hetwelk ook de hoppe, boekweit, haver, boonen en tabak grootelijks beschadigd en vernietigd heeft ».

In **1856** bedroeg de in eigendom uitgebate oppervlakte 338 ha 79 a en de gehuurde gronden 164 ha. 56 a.

Ten einde de ontginning meer renderend te maken werden vanaf 1857 op het dorp landbouwlessen ingericht, die in 1868 werden gevolgd door 100 à 150 jongelingen.

In de telling van 1866 gaat het niet om de bedrijven, maar om « de ligging van de gronden » (ook uitgebaat door eigenaars, die de gemeente niet bewoonden). Vandaar dat zij minder geschikt is als vergelijkingsmateriaal.

TABEL X

1866

Uitgestrektheid van de bebouwde grond : 609 ha.
in eigendom : 398 ha.
in pacht : 211 ha.

Onderverdeling	Eigenaars		Huurders		Totaal der uitbatingen	Uitgedrukt in procenten
	volledig	voor het grootste gedeelte	volledig	ten dele		
minder dan 1 ha	331	41	25	66	463	72,45 %
van 1 tot 5 ha	41	50	2	63	156	24,41 %
van 5 tot 10 ha	3	13	—	3	19	2,97 %
van 10 tot 20 ha	—	1	—	—	1	0,15 %
	375	105	27	132	639	

In **1910** bedroeg de totaal bebouwde oppervlakte 579 ha 71 a, waarvan 297 ha 28 a in eigendom en 282 ha 43 a in pacht.

Bij een vergelijking van tabel IX (1848) met tabel XI (1929), valt de geweldige toename op van de kleine bedrijven (— 1 ha), waarvan het aantal werd vervijfvoudigd; terwijl deze van 1 tot 5 ha met meer dan 1/3 verminderden, namen deze van 5 tot 10 ha af met meer dan de helft en verdwenen de grotere volledig.

TABEL XI

1929

Uitgestrekheid van de bedrijven (bebouwde en onbehouwde) : 317 ha 79 a 32 ca.

in eigendom : 191 ha 14 a 89 ca.
in pacht : 126 ha 64 a 43 ca.

Onderverdeling	Eigenaars		Huurders		Totaal der uitbatingen	Uitgedrukt in procenten
	volledig	voor het grootste gedeelte	volledig	ten dele		
minder dan 1 ha	615	29	398	177	1219	95,01 %
van 1 tot 5 ha	18	14	5	20	57	4,44 %
van 5 tot 10 ha	3	2	—	2	7	0,54 %
	636	45	403	199	1283	

Begrijpelijk volstonden de landbouwbedrijven van minder dan 1 ha niet voor het levensonderhoud van een normaal gezin, zodat zij in 95 % van de gevallen slechts dienen te worden aangezien als een bijverdienste voor hen die hun hoofdbezigheid vinden in handel of nijverheid.

TABEL XII

1950

Uitgestrektheid der bedrijven : 251 ha 10 a 02 ca.

In eigendom : 126 ha 66 a 82 ca.
in pacht : 124 ha 43 a 20 ca.

Onderverdeling	Oppervlakte in eigendom	Oppervlakte in pacht	Totaal der uitbatingen	Uitgedrukt in procenten
minder dan 1 ha	53 ha 01 a 12 ca	38.55.80	1.113	95,70 %
1 tot 3 ha	25 ha 41 a 50 ca	24.85.20	30	2,57 %
3 tot 5 ha	12 ha 24 a 00 ca	24.15.40	9	0,77 %
5 tot 10 ha	36 ha 00 a 20 ca	36.86.80	11	0,94 %
			1.163	

Het aantal bedrijven verminderde in verhouding tot 1929 met 120, vooral ten gevolge van de vermindering der kleinste uitbatingen, vermindering welke nog steeds voort duurt, gezien tal van arbeiders hun nevenbedrijf laten varen.

In tabel XIII vindt men een overzicht van het bedrijfsleven in de loop der eeuwen.

TABEL XIII

Evolutie der bedrijven

Bedrijven	1571	1672	1750	1846	1929	1950
minder dan 1 ha	61 (46,2 %)	27 (23 %)	73 (35,7 %)	245 (68,05 %)	1219 (95,01 %)	1113 (95,70 %)
van 1 tot 5 ha	48 (36,3 %)	75 (64,1 %)	107 (52,4 %)	93 (25,83 %)	57 (4,44 %)	39 (3,34 %)
van 5 tot 10 ha	14 (10,6 %)	11 (9,4 %)	16 (7,8 %)	18 (5,— %)	7 (0,54 %)	11 (0,94 %)
van 10 tot 20 ha	9 (6,8 %)	3 (2,5 %)	8 (3,53 %)	4 (1,11 %)	—	—
meer dan 20 ha	6 (4,5 %)	1 (0,8 %)	1 (0,49 %)	—	—	—
	138	117	205	360	1283	1163

Men stelt de volledige verdwijning vast van de bedrijven boven de 10 ha, terwijl de kleinere in werkelijkheid niet als landbouwuitbatingen mogen worden beschouwd, zodat praktisch slechts 50 landbouwers overblijven in 1950, wat de gegevens van 1947 bevestigen, waar 54 de land- en tuinbouw als hoofdbezigheid aangeven. Hierbij mag niet uit het oog worden verloren, dat sommige van die landbouwers nog een bijverdienste zoeken in de uitbating van een nevenbedrijf, een winkel, een kolenhandel enz.

Wat de verschuiving van de verhouding eigendom/pacht betreft, hierover verschaft tabel XIV een overzicht.

TABEL XIV

	1571	1846	1856	1866	1910	1929	1950
in eigendom	334 ha 18 a 59,3 %	291 ha 40 a 63,8 %	338.79 67,3 %	398 66 %	297.28 51,3 %	191.14.89 60,1 %	126.66.82 50,4 %
in pacht	233 ha 84 a 40,7 %	165 ha 37 a 36,1 %	164.56 32,6 %	211 33,9 %	282.43 48,6 %	126.64.43 39,8 %	124.43.20 49,5 %

Uit het penningkohier van 1571, en uit de tellingen van 1846, 1856 en 1866 blijkt dat de overgrote meerderheid van de bedrijven nog door eigenaars zelf werden bebouwd. In de telling 1910 kwam hierin een wijziging, die na een verbetering in 1929, door deze van 1950 wordt bevestigd en waaruit blijkt dat de bebouwde oppervlakte, die met 2/3 verminderde, slechts voor ongeveer de helft in eigendom wordt bewerkt. Die achteruitgang valt te verklaren uit het feit dat de kleinere landbouwers hun bedrijf opgaven en dat de gronden door de nog bedrijvige landbouwers in pacht werden genomen.

(Wordt voortgezet)

IMPE. *J. de Brouwer.*

De kapel van O.L. Vrouw ten Beukenboom te Voorde

Voorde, een oud dorp uit het graafschap Aalst, ligt langs de steenweg van Aalst naar Geraardsbergen en is ongeveer 10 km. van deze laatste stad verwijderd.

Voorde heeft een oppervlakte van 503 Ha en is omringd ten noorden door St. Antelinks en Appelterre, ten oosten door Appelterre, ten zuiden door Smeerebbe-Vloerzegem en ten westen door Steenhuize.

In de oudste tijden hoorde dit dorp toe aan de familie Voorde, die verschillende malen voorkomt in zeer oude akten. In de 14e eeuw was de heerlijkheid Voorde het bezit van het geslacht Tedegemia, later bij verkoop, kwam zij aan de edelen van Gruuthuyse, prinsen van Steenhuize. In 1486 kwam Voorde door verkoop aan Ridder Roland van Wedergrate; door het huwelijk van Margareta van Wedergrate, de erfgename van de heerlijkheid Voorde, met Ridder Georges Van der Meere in 1494 kwam Voorde aan de familie Van der Meere (1), die er verbleef tot 7 oktober 1736 (2) in haar versterkt slot, waarin op heden het klooster der zusters gevestigd is.

Op het grondgebied van Voorde waar drie kerkwegels, de eerste komende van Voorde, de tweede van Appelterre, de derde van Aspelare, elkaar snijden, staat de grote witgekalkte kapel van O.L. Vrouw ten Beukenboom. Deze kapel is zeer goed zichtbaar van op de baan Brussel-Ninove-Oudenaarde, op ongeveer 1 km vóór « De Kalvaar », en bereikbaar met links af te zwaaien naar Appelterre. Op deze steenweg komt de Mariaweg uit, die leidt naar de Mariakapel.

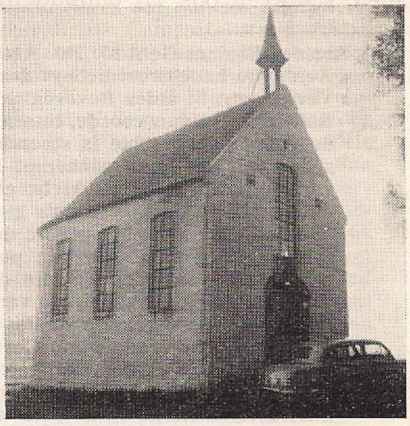

Kapel van O.L. Vrouw ten Beukenboom.

Minstens van in de 15e eeuw (de ouderdom van het beeld) hing langs de oude heirbaan Oudenaarde-Brussel een beeldkasken met een Lieve Vrouwbeeld, op de plaats, toen en nu nog het « Mariaveld of Mariaveldt » genoemd. Het kasken was opgehangen aan een beukenboom en daarom werd aan het beeld de naam gegeven van O.L. Vrouw ten Beukenboom.

De inwoners van Voorde en der aanpalende parochiën Appelterre

(1) C. Van Gestel. Historia sacra et profana Archiepiscopatus Mechliniensis. Cfr Voorde in decanatu Gerardimontensis, pag 231-232.

(2) Archief Bisdom Gent M. 8. Visitatieverslagen dekenij Geraardsbergen. Verslag 1739.

en Aspelare en de reizigers langs de oude heirweg bleven er enkele ogenblikken eerbiedig stil bidden en aan dit voorbijgaand moment hebben vele hulp en troost van Maria ontvangen. Men bezocht deze plaats en kwam er hoofdzakelijk bidden bij ziekten en koortsen. (3)

Rond 1650 werd Vrouw Gabrielle de Hulst, echtgenote van Maximiliaan Frans van der Meere, toen heer van Voorde, ernstig ziek. Door de heelmeesters verlaten, nam deze edele vrouw haar toevlucht tot O.L. Vrouw van den Beukenboom, en beloofde elk jaar een bedevaart te doen naar het beeld, indien God haar leven door Maria redde. Werkelijk aan deze Verbintenis dankte deze edele vrouw haar leven. Zij zou dankbaar zijn voor Maria en op hetzelfde Mariaveld een kapel ter harer eer laten oprichten « omme den dienst Godts te vermeerderen en de devotie van soo vele mensen te augmenteren ». Er was ook drie mijlen in het ronde geen enkele bedevaartplaats ter ere van O.L. Vrouw en eeuwen lang had het volk deze plaats « het Mariaveld » voor Maria's eredienst zelf uitgekozen.

Op 3 januari 1661 schrijft E.H. Cambier, een kloosterling van de Norbertijnerabdij van Ninove en pastoor van Voorde, aan de heer deken van Geraardsbergen, in naam van zijn abt, die ziek is, waarbij hij hem op de hoogte brengt der plannen van de wereldlijke heer en voegt er bij dat hij absoluut niets heeft tegen de oprichting der kapel. (4)

Intussen had ook de heer van Voorde reeds een schrijven naar de aartsbisschop van Mechelen gestuurd.

Toen de pastoors van Appelterre, Aspelare en Voorde dit vernamen, schreven ook zij onmiddellijk naar de aartsbisschop van Me-

---

(3) Archief Bisdom Gent M. 149. Archiefstuk 8 november 1660
« Aen syne hoochweerdicheyt den Aertsbisschop van Mechelen
» Vershooght in alder Reverentie m'her maximilian frans van der meere Ridder heere van voorde, hunsgaure, clessenaere, santberghe, etc dat in de voorseyde prochie is staende eenen buken-boom op den hoeck van seker velt van outs genaempt het marie-velt op de herbane loopende van Audenaerde op Brussele, alwaer is vallende groote passagie synde in den selven boom van outs ghestelt gheweest het beelt van onze lieve Vrauwe daer anne dat groote devotie is gheschieden en soo by de passanten als by menichte van persoonen die aldaer commen bevaerden ende oock heurlieden devotie doen met groot succes ende effect door dien dat daer deur menichte van persoonen hebben verclaert ende noch daghelycx syn verclaerende dat sy door 't selve beelt, ende d'intercessie van onze lieve Vrauwe van Cortsen ende andere siechten ghenesen syn gheweest, t' welck den suppliant in syne huysvrauwe oock heeft gheexperimenteert dewelck ghedespereert synde van alle docteuren ende menschelyke hulpe op de belofte by hem suppliant ghedaen van t' selve beelt een gheheel jaer lanck alle daghen tegaen besoecken buyten alle apparentie, ende ghenoech minitieuselyck ghenesen is gheweest t'welck aenden suppliant oorsaecke is gheweest van te beloven aldaer te erigeren eene cappelle omme den dienst godts te vermeerderen ende devotie van soo vele menschen te augmenteren, te meer oock datter in dry mylen int rond gheene cappelle en is, alwaer onse lieve Vrauwe particulierelyck wordt gheviert ende dat den name van 't selve velt oock genoegh is uytghevende, dat de selve plaetse tot den dienst van onse lieve Vrauwe van alle tyden is ghedestineert ende daer omme het marie velt ghenaempt, dan alsoo t' selve niet en mach ghescheiden sonder permissie van uwe hoochweerdicheyt.
Soo bidt den suppliant dat de selve beliefne t' voornoemde consent te verleenen ende ten effecte van diere te doen depescheren acte ».

(4) Archief Bisdom Gent M. 149. Archiefstuk 3 januari 1661.

chelen, onder wiens diocees Voorde in die tijd ressorteerde. Pastoor Joannes van der Eecken van Appelterre schreef aan de aartsbisschop dat hij vreesde dat een deel van zijn parochianen, die niet ver van de Beukenboomkapel woonden, er 's zondags zullen heengaan om daar hun christelijke plichten te vervullen. Volgens hem zullen ze daar niet voldoende onderricht worden, noch door sermoen, noch door catechismus en daarom dringt hij er op aan, opdat de aartsbisschop er op zon- en feestdagen geen H. Mis zou laten celebreren (5). Pastoor Georges Macquer van Aspelare vreest dezelfde tekortkomingen en deelt de mening van zijn collega van Appelterre (6). Ook Pastoor Cambier van Voorde steunt zijn beide collega's (7).

Op 14 mei 1661 (8) tekent de aartsbisschop deze toelating om de Mariakapel op te bouwen. Gaarne geeft de aartsbisschop deze toelating om de godsdienstige gevoelens en de geestelijke troost der gelovigen te verhogen en ook omwille van de oude Mariaverering door de inwoners van de streek en van de reizigers langs de oude heirbaan Oudenaarde-Brussel en ook omwille van de genezing en troost van de vele voorbijgangers (waaronder de echtgenote van de heer van Voorde). De bouw ter ere van O.L. Vrouw van den Beukenboom wordt toegestaan in hetzelfde Mariaveld, onder toezicht van de heer deken van het distrikt Geraardsbergen, op de kosten van de heer van Voorde, geholpen door de offeranden en aalmoezen tot dat doel verzameld. De Heer van Voorde en zijn opvolgers moeten echter blijven verder zorgen voor haar onderhoud, voor een behoorlijke versiering, een beste onderhoud van het dak en vooral dat er ook alles aanwezig is om behoorlijk het H. Misoffer te kunnen opdragen. De offeranden en aalmoezen, die in dit heiligdom geofferd worden door bedevaarders of voorbijgangers of nog uit godsvrucht bij een bizondere gelegenheid zullen best « privatim » ingezameld wor-

---

(5) Archief Bisdom Gent M. 149. Ongedateerd stuk.
(6) Archief Bisdom Gent M. 149. Ongedateerd stuk.
(7) ibidem.
(8) Archief Bisdom Gent M. 149. Archiefstuk 14 mei 1661
« concedimus ut sacellum sub titulo et invocatione Deiparae Virginis Mariae in loco qui ab antiquis temporibus Mariae campus nuncupatur possit cum interventu et designatione R.D. Decani districtus Gerardimonti suis expensis et simul ex oblationibus seu elemosynis hucusque ibidem collectis construere et erigere sub expressa conditione quod ipse Dominus et illius succesores deinceps tenebuntur dicto sacello quamdiu illud de consensu nostro aut successorum nostrorum extiterit, de ornatu decenti paramentis, aliisque ad sacrosanctum missae sacrificium peragendi necessariis providere; illudque sartum tectumque confirmare. Quodque oblationes et eleemosynis, quae futuris temporibus ibidem fient ex causa peregrinationis, transitus, devotionis aut alio quocumque titulo vel occasione recipientur seu colligentur privatim per receptorem ecclesiae parochialis de Voorde, cujus onere de illis uti de illis ecclesiae reditibus et emolumentis, specialem computum annuum reddendi, coram Domino Pastore et dicto Domino, quae tamen oblationes seu ellemosynae pro media parte cedent ad usum dicti sacelli et pro alia medietate neccestitatibus ecclesiae matris parochialis applicabutur ..... decernimus nemini deinceps licitum fore Dominicis aut festis diebus in dicto sacello missam celebrare ..... ordinamus ut custodia clavis dicti sacelli sit semper penes receptorum ecclesiae parochialis, qui curam habet dictum sacellum aperiendi et claudendi, quoties id Dns pastor judicaverit ..... »

den door de schatbewaarder der kerkfabriek van Voorde, die jaarlijks een speciale rekening zal voorleggen aan de Pastoor en de heer van Voorde. De ene helft der inkomsten mag verbruikt worden aan de kapel; de andere wordt aan de parochiale kerk van Voorde afgestaan.

Nochtans om op godsdienstig gebied de parochie van Voorde en de beide aanpalende parochiën Appelterre en Aspelare niet te schaden mag er niemand op zon- en feestdagen de H. Mis celebreren. Daarom zal de sleutel der kapel altijd bij de schatbewaarder der kerkfabriek van Voorde blijven; hij moet de kapel openen en sluiten, zo dikwijls als de pastoor van Voorde het nuttig zal achten. Uit een verslag over de toestand der parochie van Voorde op 30 september 1666 door Cornelius De Ransere, pastoor van Voorde, opgemaakt, blijkt dat de heer van Voorde, alle collecten en offeranden uitsluitend voor zich houdt (9).

Voorde. Parochiekerk. XVIe e

O. L. VROUW ten BEUKEN
bid voor ons

Het blijkt uit het kerkarchief van Voorde dat er tot het einde der 18e eeuw alle zaterdagen in deze bidplaats mis gelezen werd en de toeloop der gelovigen honderd jaar na de stichting van de kapel zo zeer was aangegroeid, dat Paus Clemens XIII, bij breve van 10 april 1766, aan de bedevaarders en godvruchtige bezoekers elk jaar een volle aflaat en een van zeven jaar en zeven maal veertigdagen op elk der zevan afgestelde feestdagen van O.L. Vrouw toestond. De volle aflaat werd later door Jan, Hendrik van Frankenberg, aartsbisschop van Mechelen, vastgesteld op 2 juli, feest van Maria's Bezoeking. Dan mocht de pastoor van Voorde in de kapel de H. Mis zingen en een Pater Recollet van Geraardsbergen hield er het sermoen. In de namiddag was er lof. Het is deze plechtigheid die tot het ontstaan der Beukenboomkermis aanleiding gaf (10).

Antonius Van der Meulen, pastoor van Geraardsbergen en deken

(9) Archief Bisdom Gent. M. 149. Verslag over toestand der parochie van Voorde in 1666, 30 september.

(10) Fr. De Potter en J. Broeckaert. Geschiedenis van de Gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen, 5de reeks, Arrondissement Aalst, 7e deel, Voorde, blz. 15.

van hetzelfde distrikt zegt dat de stichting van de zaterdagmis berust op grondbezit (11). In 1688 zegt de visiterende deken dat de zaterdagmis wordt gecelebreerd tot intentie van de stichters, dat de stichting berust op enkele stukken land en dat de intentie 10 stuivers bedroeg. Deze HH. Missen werden geonereerd door de kapelaan van de heer van Voorde. In 1688 (12) lezen we ook dat er een morgenmis was op zon- en feestdagen; daarvoor bestond er een stichting van 50 florijn. Dezelfde kapelaan exonereert deze stichting. De deken vermeldt nog een derde stichting, maar de inkomsten ervoor zijn hem onbekend, waarbij elke maandag een Lieve Vrouwmis en elke vrijdag een mis ter ere van het H. Lijden moet opgedragen worden met een « De Profundis » na de mis. Ook deze missen worden door dezelfde kapelaan gecelebreerd.

In 1739 (13) geeft Thomas Perloo, pastoor van Opbrakel en deken van distrikt Geraardsbergen een zeer volledig verslag over de kapel te Beukenboom en zijn stichtingen : Na ongeveer tachtig jaar houdt de heer van Voorde nog steeds alle opbrengsten vast, omdat, zegt de heer, de offeranden niet volstaan om de kapel te onderhouden. De gefundeerde zaterdagmis wordt nog steeds gecelebreerd waarvoor 50 florijn gesticht zijn. De koster dient de Mis in de kapel en mag daarvoor van de heer kosteloos een dagwand land gebruiken. De stichting van 50 florijn voor de Mis op zon- en feestdagen heeft ook tot dan standgehouden en op die dagen wordt ze opgedragen ter ere van de H. Anna. Wat de derde stichting betreft, namelijk de maandagmis ter ere van O.L. Vrouw en de vrijdagmis ter ere van het H. Lijden, waarna de psalm « De Profundis » en waarvoor een stichting bestond van 50 florijn, deze is blijven voortbestaan in de Beukenboomkapel tot in 1736 en door de verhuizing van de heer van Voorde naar Kruishoutem op 7 oktober 1736 zijn ook deze beide Missen van die datum af gecelebreerd in de kerk te Kruishoutem.

In 1784 werd het klooster der Celestijnen te Heverlee afgeschaft en kwam uit dit klooster Pater Prieels als kapelaan naar Voorde. In 1790 bij de plechtige viering van het feest van O.L. Vrouw Bezoeking doet zich een spijtig incident voor tussen hogergenoemde kapelaan en de pastoor en zijn coadjutor van Voorde. Om te beslechten wordt de tussenkomst gevraagd van de deken van Geraardsbergen, die de ganse zaak aan het aartsbisdom overmaakt. (14)

De bidplaats bleef druk bezocht tot aan de Franse Revolutie. Dan werd zij gesloten en ter afbraak verwezen. Gelukkig bleef zij gespaard. Het beeld werd vlug weggenomen en verborgen in de hoop het bij betere dagen weer te kunnen in zijn eer herstellen.

Op 2 juli 1804 werd het beeld van O.L. Vrouw van Bijstand (een tweede benaming voor O.L. Vrouw ten Beukenboom) uit zijn schuil-

(11) Archief Bisdom Gent. M. 8. Dekanale visitatieverslagen der dekenij Geraardsbergen. Verslag 1674

(12) Archief Bisdom Gent. M. 8. Dekanale visitatieverslagen der dekenij Geraardsbergen. Verslag 1688.

(13) Archief Bisdom Gent. M. 8. Dekanale visitatieverslagen der dekenij Geraardsbergen. Verslag 1739.

(14) Archief Bisdom Gent. M. 8. Schrijven van Deken Audenaert van Geraardsbergen, pastoor van Schendelbeke, aan aartsbisschop van Mechelen, de dato 7 juli 1790.

plaats onder grote toeloop van volk naar de parochiekerk overgebracht. Bij deze gelegenheid hing men naast het altaar volgend gedicht :

Tot Eeuwige Memorie
van O.L. Vr. van Bijstand
gezegd ten Beukenboom

Als men schreef het getal van duyzend zevend honderd
En sevenen negentig jaer, stond iedereen verwonderd,
Over de swaere straf in ieder synen staet,
Die God hier overzond om ons boosaerdig kwaed.
Men zag niet als geween, men hoorde niet als kermen,
Men sprak geen ander woord, als : Heer wilt u ontfermen.
De straf begonst voor goed; den godsdienst wierd belet,
Men sloot de kerken toe, het kruis werd afgezet.
Men vond geen beelden meer, capellen moest men breken,
Men hoorde mis, nog lof ook het woord Gods preken.
De priesters greep men vast; de kloosters brak men af,
Ja 't was den droefsten tyd die men op d'aerde zag.
Doch tusschen dit gewoel heeft men met groote zorgen
Het beeld van Ons Liev'Vrouw zeer neerstiglyk verborgen.
Ik zeg, het weerdig beeld hetwelk in dien tyd
In de capelle stond, ten Beukenboom gezeyd.
By dit zeerweerdig beeld zag men veel wonderheden
(Alzoo men nog getuygt tot op den dag van heden).
Het volk liep daer naer toe, zoo wel van klyn als groot
Om hulp of troost t'ontfaen in lyden of in nood.
Maer als er seven jaer naer dit waeren verschenen
En dat dit droef vervolg ten deele was verdwenen,
Dan heeft men met veel vreugd dit heylig weerdig beeld
By veel solemniteyd hier in dees kerk gestelt.
Een ieder was verblyd; een ieder scheen t'herleven
Wanneer dit weerdig beeld tot troost weer was verheven.
De hulp wierd weer verzocht, den bystand weer gevraegt,
Den toeloop werd vernieuwt by deze reyne maegt.
Sy zal, (Zoo verhoopt men) hier ook veel menschen helpen
En in hun droef geween hun bitter tranen stelpen.
Want zy den naem hier voert van Bystand in den nood
Omdat zy d'hulp verleent aen klynen en aen groot.
Het is dan onze pligt Maria altyd t'ooren
En haer verdienden lof geduerig te vermeeren;
Sy zal ons hulp dan zyn in lyden ende nood
Sy zal ons bystand zyn in leven ende dood.
Looft MarIa aLgeLYCk In haer beelD. (15)

Het jaar daarna offerden acht lotelingen van Voorde, voor wie het lot gunstig was geweest, een kostbare standaard op aan O.L. Vrouw. We geven hier het verslag over de inhaling van dit vaandel :

(15) Fr. De Potter en J. Broeckaert. Geschiedenis van de Gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen, 5de reeks, Arrondissement Aast, 7e deel, Voorde, blz. 15 en 16.

« Deze standaert is dan ook op het alderprachtigste ingehaelt geweest den 30 juny 1805 van uit de burgtkapel tot Ninove, met eene groote rybende, indezer voegen : Eerst vooral reed een trompetter vooren uit in uniform gekleed gegarniert met gouden galonnen; hierna volgden omtrent de honderd dertig jongelingen altemael te peerd op het prachtigste uitgedoscht, waeronder ook eenige in uniform van huzaren. Na dezen volgden ook te peerde van gelyken hairen, de tien raedsmannen van de wet, alle behangen met blauwe bandeliers, tusschen hen gevoerd wordende de standaerd van de H. Marcellus en achter hen de meyer van Voorde, de heer Ghislyn de Vliege, zeer prachtiglyk gekleed, vervoegd met zynen adjunct, beide in uniform in 't wit, zelfs met witte broek, koussen, schoenen en hoed, gegarnierd met blauwe zyden linten en dragende in hunne hand op eenen langen stok eenige rymkens tot lof van O.L.V. geschreven op een blasoen of schild. Hunne rybende wierd gesloten door hunnen kapitein Fr. Merckx (die door zyne inpotentigheid vry van loten verklaerd was) ook heel in 't wit, op de wyze gelyk de acht andere, in zyne hand houdende met eene witten doek den zilveren scepter van O.L.V. Na deze volgde de geofferde nieuwe standaert, de welke gevoert wierd op eene zeer prachtige voiture, gespannen van vier sneeuwwitte peerden, die vastgehouden wierden van vier wildemans en bezeten van vier engelen, elk met een vergulden lauwertak in de hand. Eindelyk zoo werd deze cavalcade gesloten door een kostelyk rytuig, waerin gezeten waren de pastor en de borgemeester dezer prochie van Voorde. De toeloop des volks van al de omliggende prochien was ontelbaar. Dit tot eeuwige Memorie. » (16).

Na de Franse Revolutie werd de kapel verkocht en kende tot op heden verschillende eigenaars. In 1958 was de kapel zodanig vervallen, dat de eigenaars besloten de grond, waarop de kapel stond, te verkopen. Dit kon voor de kapel zeer gemakkelijk het einde van haar bestaan betekenen. Gelukkig was de nieuwe koper een oud-Voordenaar, die haar beschermen zou. Het was de heer Laurent Van der Schueren, geneesheer te St. Lievens-Houtem, waar hij in 1957 ook de grote bezieler was van de St. Lievensfeesten.

Dokter Van der Schueren zou haar prachtig restaureren : het dak werd volledig met nieuwe schaliën gedekt. De klokketoren die de ruïne nabij was, werd gans vernieuwd en met een oude familieklok verrijkt; deurposten werden hersteld; binnen en buiten werd ze wit herkalkt. De kunstvolle kruisweg van Fragonard werd meesterlijk hersteld door kunstschilder Ingels van Lembeke. Een nieuw altaar werd gemetseld, waarop kruis en kandelaars in gesmeed ijzer door kunstsmid Roger Bonduel van Pittem. Nieuwe glasramen, de Zeven Smarten van Maria, de schilden van de gemeente Voorde, van de heer van Voorde en van de abdij van Ninove, werden in kleurvolle ceramiek geplaatst door Roger van de Weghe van St. Andries bij Brugge. Kunstvolle altaarversiering en een schild achter het won-

(16) Fr. De Potter en J. Broeckaert. Geschiedenis van de Gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen, 5de reeks, Arrondissement Aalst, 7e deel, Voorde, blz. 16 en 17.
Ook Kerkarchief Voorde.

derbeeld in keramiek door kunstkeramist Max Van der Linden van Nodebais. Al deze herstellingen getuigen van de zeer bevoegde bouwkundige leiding van professor Lemeire van Leuven.

Het oude Mariabeeld, ongeveer 40 centimeter hoog, werd op zondag 31 mei in processie van de parochiekerk naar zijn oude verblijfplaats, de beukenboomkapel teruggebracht. Het lievevrouwbeeld der kapel, dat van jongere datum schijnt te zijn, werd in de plaats aan de parochiekerk overgedragen. (17). Zo is de oude devotie terug in zijn eer hersteld en is het Land van Aalst weer een brok eigen schoon rijker geworden.

ZONNEGEM. **G. De Smet.**

Vereniging voor Aalsters Kultuurschoon

Verslag over het werkjaar 1959, uitgebracht op de algemene vergadering van 19 december 1959.

Dames en Heren,

Het is geen louter toeval dat de algemene vergadering van de V.V.A.K. juist vandaag plaats vindt.

Het is immers precies zeven jaar geleden dat, naar aanleiding van een oproep van Bolaska, een bijeenkomst doorging van alle kulturele verenigingen van Aalst, met de bedoeling een einde te maken aan het systematisch verdwijnen van stijlvolle gevels en gebouwen in onze stad.

Op dat ogenblik lag het eeuwenoude Begijnhof in puin en gingen Belfort en Oud-Gasthuis traag maar zeker dezelfde weg op.

De noodkreet van Bolaska leidde uiteindelijk tot het ontstaan van een vereniging die de veelzeggende naam ontving : Vereniging voor Aalsters Kultuurschoon.

Zelden kende de stichting van een vereniging zulk enthousiasme. De afgevaardigden van de 25 medewerkende kulturele organisaties beseften maar al te best waar het eigenlijk om ging, n.l. om een krachtproef tussen enerzijds de gemakzucht van de zogenaamde « verantwoordelijke instanties » en anderzijds de taaie volharding van een handvol kultuurbewuste Aalstenaars.

Als wij de statuten van onze vereniging inkijken lezen wij dat één der belangrijkste doelstellingen van de V.V.A.K. hierin bestaat : « In trouwe en innige samenwerking met de openbare diensten, zorgen voor het beveiligen van het historisch en esthetisch uitzicht van de stad ».

Van bij zijn aanstelling was het bestuur van de V.V.A.K. het dan ook roerend eens dat alles in het werk diende gesteld, opdat het Oud-Gasthuis het tragische lot van het Begijnhof zou gespaard blijven, zodat de slogan « Bezoek Aalst en zijn monumenten » geen bespotting meer worde voor alles wat in verband stond met het architekturaal verleden van onze stad.

Het is een zeer ondankbare taak, Dames en Heren, tegen de stroom in te moeten varen; de stichters van de V.V.A.K. evenwel, waren, — niettegen-

(17) Briefwisseling tussen Professor Lemeire, Leuven, en Dokter L. Van der Schueren te St. Lievens-Houtem.
Professor Lemeire schrijft : « En ce qui concerne les statuettes de la Vierge, celle de l'église est la plus ancienne, elle semble dater de la deuxième moitié du XVIe siècle et témoigne à la fois de restes de traditions gothiques et de conceptions propres à la Renaissance. La polychromie est partiellement ancienne. Il ne faut pas exclure qu'elle sorte d'un atelier malinois. La statue qui est en votre possession est postérieure d'un siècle environ. Ses plis et l'expression du visage sont typiques pour le XVIIe siècle ».

staande hun overtuigende bezieling —, nuchter genoeg om te beseffen dat hun doelstellingen alleenlijk op lange termijn zouden kunnen verwezenlijkt worden.

Dat wij thans de eerste vruchten van zeven jaar ononderbroken werkzaamheden mogen plukken, verheugt ons oprecht, omdat wij aldus kunnen vaststellen dat Aalst niet alleen de stad is waar aan Karnaval en Kriterium wordt gedacht, maar waar ook nog wel belangstelling bestaat voor kulturele aktiviteit in de ruime zin van het woord.

Of is Aalst soms de stad niet wier naam voor eeuwig verbonden is aan de figuren van Dirk Maartens, Pieter Coecke, Valerius de Saedeleer en zovele anderen. Blijven wij een banaal provinciestadje of worden wij een stad met standing en kultuur!

* * *

1. Het ligt niet in de bedoeling van dit jaarverslag de verwezenlijkingen van vorige jaren terug in herinnering te brengen; daarvoor verwijzen wij naar de verslagen die op de vorige algemene vergaderingen telkens werden uitgebracht.
   1959 was voor de V.V.A.K. een jaar van drukke aktiviteit, zij het dan ook dat dienaangaande geen ophefmakende ruchtbaarheid werd verleend. Wij willen evenwel onze diverse aktiviteiten niet aansnijden zonder vooreerst hulde te brengen aan de nagedachtenis van een onzer bestuursleden die ons in de loop van dit jaar ontviel, n.l. de heer Jozef Van Herreweghe.
   In hem verliest de V.V.A.K. een aktief medewerker van het eerste uur, die ten zeerste begaan was met het wel en wee van het Aalsterse kultuurschoon. Zijn plotseling overlijden was ook voor onze vereniging een groot verlies; aan de figuur van de heer Van Herreweghe blijven wij de beste herinnering bewaren.
   De toespraak die destijds bij de teraardebestelling, door de heer Courteaux in naam van de V.V.A.K., werd gehouden, was geen loutere formaliteit maar een roerend afscheid aan een begaafd man en een goed vriend.
   In vervanging van de heer Jozef Van Herreweghe werd beeldhouwer Ignace De Vos aangesteld, die zich reeds zeer verdienstelijk maakte in verband met de herstellingswerken aan het **Oud-Gasthuis.**
   In ons verslag van vorig jaar drukten wij de innige wens uit dat het jaar 1959 het jaar zou mogen worden waarin eindelijk zou worden begonnen aan de restauratiewerken in het Oud-Gasthuis.
   Op de bestuursvergadering van 15 januari jl. werd besloten een onderhoud aan te vragen aan het Schepencollege met het oog op de uit te voeren restauratie.
   Als gevolg van dit onderhoud, hetwelk plaats had op 7 februari, kreeg architekt Alfons Singelyn de volledige steun van het Schepencollege en van de V.V.A.K., tot het uitwerken van de meest dringende herstellingswerken, die reeds vroeger in konkrete voorstellen waren vastgelegd door de V.V.A.K. Hierbij aansluitend werd de idee opgevat tot het aanleggen van een fotodokumentatie die de herstellingsfasen chronologisch zou weergeven.
   De heer Frans Van Schuylenbergh, bestuurslid van de Aalsterse Fotoklub, aan wie deze taak werd toevertrouwd, was dadelijk bereid deze opdracht op zich te nemen. De eerste resultaten — welke wij vandaag hier hebben samengebracht en die een idee geven omtrent de vorderingen van de restauratiewerken — spreken voor zichzelf.
   Om nog meer de aandacht te vestigen op de uitzonderlijke betekenis van het Oud-Gasthuis, in verband met de wordingsgeschiedenis van Aalst, werd de heer Fritz Courteaux door het bestuur van de V.V.A.K. belast met het schrijven van een studie over de geschiedenis van het Oud-Gasthuis, studie welke binnenkort zal verschijnen.
   Deze studie, — waar onze aktieve sekretaris reeds geruime tijd aan werkt en die een merkwaardig dokument belooft te worden, — zou op ruime schaal worden verspreid.
2. Wat de oprichting betreft van een **adviserende bouwkommissie,** plan hetwelk in de statuten van de V.V.A.K. eveneens werd voorzien, werd inmiddels de nodige dokumentatie samengebracht.
   Immers, de laatste jaren werd ruimschoots vastgesteld dat bepaalde gebouwen werden opgetrokken die een verfraaiing van ons stadsbeeld hadden kunnen worden, maar die integendeel tot banale kompleksen uitgroeiden.
   De talrijke protesten die de V.V.A.K. reeds dienaangaande uitbracht, werden tenslotte stopgezet omdat ze telkens laattijdig en ipso facto nutteloos bleken.

Daarom werd bij het Stadsbestuur herhaaldelijk aangedrongen tot de oprichting van een vaste bouwkommissie, te benoemen door de gemeenteraad, en bestaande uit vertegenwoordigers van het Schepencollege, van de V.V.A.K. en van bevoegde eksperten.

Na de samenstelling van deze kommissie, die, — het weze terloops gezegd, reeds heel wat architektureel onheil had kunnen voorkomen —, zou worden overgegaan tot het opmaken van een inventaris van de te vrijwaren gebouwen en stadszichten waarbij men zich zou laten inspireren door de brochure die reeds in januari 1955 door de VV.A.K. werd gepubliceerd.

Ook het aanbrengen van reklameborden zou voor hogergenoemde plaatsen als gevelverandering worden aangezien en eveneens aan het toezicht van de bouwkommissie onderworpen worden.

In verband hiermede kunnen wij verwijzen naar het voorbeeld van steden zoals Sint-Niklaas, Dendermonde en Veurne, om niet te gewagen van onze grote kunststeden zoals Brussel, Gent,, Brugge en Antwerpen, waar bouwreglementen stipt worden gevolgd ten bate van de ganse gemeenschap, niet het minst van het toerisme.

Het weze ons toegelaten hier een uitspraak aan te halen van Minister Van Audenhove, uitspraak die het initiatief van de V.V.A.K. ter zake passend illustreert. Ik citeer: « Bij de uitbouw van onze steden dienen wij er ten zeerste voor te zorgen dat het oude natuurschoon bewaard blijve en dat het landschap bij het oprichten van nieuwe kompleksen niet ontsierd worde ».

3. De V.V.A.K. maakte zich in het voorbije jaar tevens verdienstelijk in het kader van de « **Operatie Musea** » waarbij de heer Courteaux zorgde voor het ontwerp en de heer Van Herreweghe voor de presentatie van de tentoonstelling welke doorging in de Belfortzaal.

   Verder werd het Schepencollege verzocht een gedetailleerde inventaris te laten opmaken van alle **schilderijen en beeldhouwwerken,** eigendom van de stad, opdat eindelijk eens het volledig kunstbezit van de stad zou gekend zijn.

   Er werd eveneens gesuggereerd een nieuwe inventaris op te maken van alle dokumenten uit het **stadsarchief,** gezien het feit dat de vorige inventaris verouderd en onvolledig geworden was.

   Het ligt ten andere in de bedoeling van de V.V.A.K. in de loop van toekomend jaar een tentoonstelling te laten doorgaan van de voornaamste archiefstukken.

   Ook wordt de mogelijkheid overwogen tot het instellen van een **V.V.A.K.-prijs** voor studenten van de Aalsterse onderwijsinrichtingen, die zich op gebied van Aalsterse geschiedenis en folklore verdienstelijk maken.

4. Dit verslag over de werking van de V.V.A.K. in het voorbije jaar ware onvolledig zo wij geen melding maakten van **twee geleide bezoeken** die door de V.V.A.K. voor haar leden werden georganiseerd. Bedoeld worden de bezoeken aan de gebouwen van de C.O.O. op 15 maart en aan de restauratiewerken van het Oud-Gasthuis op 14 juni.

* * *

Dames en Heren,

Ons verslag, uitgebracht op de algemene vergadering van 13 december 1958 besloot als volgt: « Moge 1959 het jaar worden van de definitieve doorbraak van de V.V.A.K. ».

Tot ons aller genoegen is deze vrome wens tot werkelijkheid uitgegroeid. Dat hebben wij te danken aan de onbaatzuchtige medewerking van velen, die in de loop van ons zevenjarig bestaan zijn gaan beseffen dat de V.V.A.K. geen deftige vereniging is met goedbedoelde palabers achter een flinke pint bier, maar wel een vereniging van mensen « die kloppen en blijven kloppen », tot de poort tenslotte opengaat.

In alle oprechtheid danken wij dan ook de talrijke Aalstenaars die ons hun steun, zowel daadwerkelijk als finantieel blijven toezeggen; wij danken het Stadsbestuur, vooral de heren Van Hoorick, Schepene van Onderwijs en Schone Kunsten, en Claus, Schepene van Openbare Werken, voor het begrip en de tegemoetkoming welke wij mochten ondervinden in de loop van dit jaar; « last but not leost » danken wij U, Dames en Heren, voor de blijken van sympathie tegenover de V.V.A.K., waarvan U op deze algemene vergadering nogmaals getuigenis aflegt.

Wij van onze kant zullen blijven ijveren voor het beveiligen enerzijds, en het bevorderen anderzijds, van het kultuurhistorisch aspekt van onze stad.

EMIEL VAN SCHUYLENBERGH
Verslaggever V.V.A.K.

HET LAND VAN AALST

Tweemaandelijks tijdschrift

Voorzitter : Dr H. Vangassen, Steenweg op Denderhoutem, 53, Ninove (tel. (054)316.15).

Beheerder : Albert van Lul, de Nayerlaan, 51, Brussel 19 (tel. (02)44.61.22).

Redaktiesekretaris : E.H. J. de Brouwer, pastorij, Impe (tel. (053)233.61).

Ruil- en recensiedienst : E.H. V. Gaublomme, Kerkstraat, 6, Erembodegem (tel. (053)230.08).

Prijs van het jaarabonnement voor leden : 100 fr., voor steunende leden : 200 fr. en voor ereleden : 500 fr., te storten op de postrekening « Het Land van Aalst », nr 5869.11. Gewoon losnummer (20 fr.) te bestellen bij de beheerder en te storten op voornoemde postrekening.

INHOUD VAN Nr. 1

1960

J. Pieters — Rond de relieken van Sint Cornelius te Ninove 1

J. de Brouwer — Demografische en Sociale Evolutie van Denderleeuw *(2 ill.)* 12

G. de Smet — De Kapel van O.L. Vrouw van Beukenboom te Voorde *(2 ill.)* 43

E. van Schuylenbergh — Verslag van de V.V.A.K. over het werkjaar 1959 50

Onze Gouwdag 1960 II

Belangrijke mededeling 11

Druk. « De Aankondiger », Dokter De Moorstraat, 6, Aalst. Tel. 248.18.